

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

בי תשא תשב"ז (חלק א)

ואדעך למען אמצא חן בעיניך

• לאחר חטא העגל לא רצה משה בשליחות מלאך, והמעם שבפרשת משפטים הסכים לשליחות מלאך • בתרגום אונקלוס מפרש ביאור המלות, ובתרגום יונתן מביא גם דברי מדרשים, דרכו של רש"י להביא פירוש האונקלוס • תפילה בכל יום על מחילת העונות • ואנכי 'הסתור אסתיר' גם בזמן הסתרה נמצא הקב"ה תמיד עם ישראל, רק שנסתר הרגשת וידיעת ההשגחה • במשנה: חָפָה יִתְרָה 'נודעת' להם, שהידיעה גופה היא העיקר החיבה • משה רבינו נמצא בכל דור בקהלים לעזור לישראל • אם אין פְּנִיךָ הַלְכִים אֵל תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה, שאין לילך לארץ ישראל רק אם דבוקים בה' ובתורתו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | דורך קרעדיט קארד: 1700 # 845-366-2793

לשון קדשו - קונטרס רצג (חלק א) 20 מינוט מתוך 94 זייער קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו: 929-522-1515

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→2→927.1

קול אוצר יהודא

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 293 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר משה לעפקאוויטש הי"ו

לאירוסים נכדו החתן טובי גדלי' נ"י

בן חתנו הר"ר מרדכי לייב לעפקאוויטש הי"ו

עב"ג בת הר"ר יחזקאל ווייס הי"ו

הגה"צ רבי אלעזר טייטלבוים שליט"א

ראש הכולל סאטמאר - סניף קליימנר

לנישואי בתו - עב"ג החתן אברהם יצחק נ"י

בן הגה"צ רבי יוסף הכהן קאהן שליט"א

הר"ר מרדכי ווידער הי"ו

לנישואי בנו החתן אלחנן נ"י - עב"ג

בת הר"ר אהרן הלוי ווייס הי"ו

ולע"ג חותנם הרה"ג ר' משה ברוך בר שלמה זל ווייס - נפטר כ"א אדר א' תשפ"ב

הר"ר אשר אנשיל משה גרובער הי"ו

לנישואי בנו החתן אליעזר יו"ט ליפא נ"י

עב"ג בת הר"ר אברהם גרין הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, ויעזור השי"ת שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• יהם יעלו לזכרון •

האשה החשובה, הצנועה והחסידה בת קדושים, כל מאויה
היתה לראות יוצאי חלציה הולכים בדרכי התורה והיראה,
ועברה במסירות רבה למען מוסדות רבינו הקדוש זי"ע

מרת דינה ע"ה ב"ר נפתלי הירצקא הכהן ע"ה

אשת הרה"ח ר' משה פריערמאן ז"ל

נפטרה כ"ג אדר א' תשס"ח

הרה"ח הישיש, אהוב על הבריות, הרבין תורה לתשכ"ר, ירא
שמים ושפל ברך, תמך לנשברי לב ושימח אלמנות ויתומים,
מתלמיד הגה"ק מהר"ם בריסק ממאשנאד זצ"ל הי"ד

מנה"ר נפתלי ז"ל גרינהוט

ב"ר אהרן אליעזר ז"ל

נפטר כ"א אדר א' תשס"ח

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הקדשקאוויטש

KolSatmar.com

נה

קושיזות ודקדוקים בפרשת ראה אתה אמר אלי

משה רבינו האט געזאגט (לג, יב-ג):

ראה אתה אמר אלי העל את העם הזה, ואתה לא הודעתני את אשר תשלח עמי, ואתה אמרת ידעתיה בשם וגם מצאת חן בעיני. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך הודעני נא את דרכך, [וידעך] למען אמצא חן בעיניך [ונראה כי עמך הגוי הזה].

נו

קושיא בר

בפסוק ואתה לא הודעתני וגו', מפרש רש"י, ואשר אמרת לי הנה אנכי שלח מלאך, אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה

לאמיר זען.

רש"י טייטשט* ואתה לא הודעתני, דו האסט מיר נישט מודיע געווען, את אשר תשלח עמי.

[איין] לכאורה ער האט דאך אים יא מודיע געווען [את מי ישלח עמו, שהרי כבר נאמר לו] הנה אנכי שלח מלאך לפניך (משפטים כג, ג), [וכן בפרשתן לג, ב] אמר ושלחתי לפניך מלאך, איך וועל דיר שיקן א מלאך. שטייט דאך ארויס אין פסוק. [נאר] זאגט רש"י [פשוט, שעל זה אמר משה] 'איך וויל נישט דאס', דו האסט מיר געזאגט אזא ידיעה, שאיני חפץ בה.

נד

אמנם קשה דמשמעות הכתוב הוא שלא הודיע לו, והרי שפיר הודיע לו. והיה לו לומר בלשון שאיני חפץ בה, ולא בלשון שלא הודיע לו

כד) [וקשה, דלפי זה] לכאורה האט דאך נישט קיין פלאץ צו זאגן [דעם לשון] לא 'הודעתני', [שהרי] מ'האט דאך אים יא מודיע געווען, [נגאך] ער איז נאר נישט צופרידן. [ואם כן] דארף ער זאגן איך בין 'נישט צופרידן', איך 'וויל נישט', נאר אז הקדוש ברוך הוא אליין זאל גיין מיט אידן. אזוי ווי ס'איז געווען דערנאך [שאמר לו אם אין פניך הלכים אל תעלנו מזה ער האט נישט געוואלט. אבער מודיע געווען האט מען אים [ידאך]. ער איז נאר נישט 'צופרידן' געווען. איז דאך נישט שייך צו זאגן לא 'הודעתני'.

נה

קושיא בר

לאחר שכבר אמר ואתה אמרת ידעתיה בשם וגם מצאת חן בעיני, האיד שוב ספק ועתה אם מצאתי חן בעיניך, ופירש"י אם אמת שמצאתי חן. דקשה האיד היה עדיין מקום להסתפק בדבר וגם הוא נראה כסתירה בדבריו ווידעראום [האט ער געזאגט] ואתה אמרת ידעתיה בשם וגם מצאת חן בעיני, דו האסט מיר געזאגט אז איך האב נשיאות חן געהאט ביי דיר. ועתה אם מצאתי חן בעיניך, אז איך האב געטראפן חן בעיניך, הודעני נא את דרכך.

נט

כה) לכאורה ס'איז דאך עפעס סותר [דבריו].

* ברש"י (לג, יב): ראה אתה אמר אלי. ראה, תן עיניך ולבך על דברך, אתה אמר אלי [העל את העם] וגו', ואתה לא הודעתני [את אשר תשלח עמי] וגו'. ואשר אמרת לי הנה אנכי שלח מלאך, אין זו 'הודעה', שאין אני חפץ בה.

[דבלשון הסיפא קשה, וכי] ער איז עפעס מְסוּפֶּק [געווען] אין די דײַבוּרִים פֿונעם בורא כל עולמים? [והלא ברישא כבר אמר] דו האָסט מיר געזאָגט מְצַאֲתָן בְּעֵינַי, [ואם כן האײך סיים על זה] וְעַתָּה 'אם' [מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אויב] אַז דאָס איז אַמֶּת, [ווי] רש"י זאָגט^ב [פֿשט] אַז 'אם אַמֶּת' הִדְבֵּר, [אויב] אַז דאָס איז אַמֶּת אַז מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, [דעמאָלטס בעט אײך דײַך] הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ.

וואָס הייסט צי ס'איז אַמֶּת? ס'איז דען עפעס אַ מָקוֹם לְהִסְתַּפֵּק – אַז דער בורא פֿל עולמים האָט געזאָגט – צי ס'איז אַמֶּת?

ס

און דער שפתי חכמים זאָגט דאָ, דְּבָרִים שְׂאֵסוּר לְשׁוּמְעָן. ער זאָגט, אַז ער האָט געזאָגט [כשואל] אַז ס'איז נישט געווען בְּדֶרֶךְ צַחֲוֹק, בְּדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם. [וזה תמוה, וכי] דעם בורא כל עולמים האָט ער געפרעגט, צי ס'איז נישט געווען בְּדֶרֶךְ צַחֲוֹק? דאָס אַלײן איז אַ 'צַחֲוֹק', אַזױנס צו זאָגן^ג.

סא

[ועל כל פנים קשה] וואָס הייסט עפעס, אַז דער בורא פֿל עולמים האָט אים געזאָגט [שמצא חן בעיניו, וכמו שהזכיר ואמר משה ברישא] אַז דו האָסט מיר געזאָגט מְצַאֲתָן חֵן בְּעֵינַי, [אם כן האײך סיים ואמר על זה] וְעַתָּה אִם מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ.

סב

קושיא בו

וגם יש להבין דיוק לשון 'וְעַתָּה' אִם מְצַאֲתִי חֵן

(כו) און דערנאָך, וואָס איז דער [לשון] 'וְעַתָּה' [אם מְצַאֲתִי חֵן]. נאָכאַמאָל, דאָ איז דאָך אויך די זעלבע קשײאַ^ה.

סג

קושיא בו

גם סיום הפסוק לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ, צריך להבין דהלא כבר הזכיר פעמים שכבר מצא חן, ומה מקום לבקש עוד על זה

(כז) און ווייטער^ד שטייט, הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ [וְאִדְעָךָ] לְמַעַן אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ. נו [לכאורה], מ'האָט אים שוין געזאָגט אַז מְצַאֲתָן חֵן בְּעֵינַי, און ער האָט שוין

^ב ברש"י (שם, יג): וְעַתָּה. 'אם אמת' שמצאתי חן בעיניך, הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ, מה שָׂכַר אתה נותן למוצאי חן בעיניך.

^ג בשפתי חכמים (שם): דקשה לרש"י, דבפסוק משמע שהיה ספק למשה אי אמר הקב"ה שמצא חן בעיניו, והא אמר משה מתחילה להקב"ה איך שאמר אליו מְצַאֲתָן חֵן בְּעֵינַי. לכך פירש אם אמת הוא שמצאתי חן, דלמא מה שאמרת מְצַאֲתָן חֵן בְּעֵינֶי מִצַּחֲוִי הֵיית בִּי, כדרך בני אדם.

^ד ויעיין בזה בס"ג שבת חוה"מ פסח תשכ"ז ו"ל: דער שפתי חכמים – א פֿלא – ער זאָגט אַז ס'איז עפעס נאר אזוי ווי מְצַחֲק, כדרך בני אדם. [אמנם] חס ושלום דאָס טאָר מען נישט [זאָגן], ווי קאן מען דאס זאָגן אויף הקדוש ברוך הוא.

^ה כעין הקושיא שהקשה רבינו לעיל בסמוך (בקושיא כג, השייך לשאר חלקי הקונטרס) על לשון הפסוק "וְעַתָּה" אִם תִּשָּׂא חֲטָאתֶם.

^ו בהמשך המאמר וְעַתָּה אִם נָא מְצַאֲתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וגו'.

ה קדשו לשון

כי תשא תשכ"ז (חלק א)

געזאגט אים אַמַת אַז מַצְאִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, הִיצַט הָאָט ער הערשט געבעטן [ידיעת] דִּרְכִּים כדי ס'זאל זיין אַמַּצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ?

סד

תירוין רש"י - בישוב קושיא בו

רש"י טייטשט' אויף דעם לַמַּעַן אַמַּצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ, איך זאל וויסן וואָס דער שְׂכָר איז פון דעם מַצְיָאָת חֵן. [וכוונתו לתרוץ קושיא הנזכר, כי] ער הָאָט טאַקע געוואוסט שוין אַז ער הָאָט מַצְיָאָת חֵן, [אמנם ביקש] איך זאל וויסן וואָס דער שְׂכָר איז.

סה

מה שעדיין קשה לתירוין רש"י

[אבער] דאָס שטעלט זיך עפעס שווער אַרײַן אין [דעם] לְשׁוֹן לַמַּעַן 'אַמַּצָּא חֵן', אַז ס'גייט אַרױף אױפֿן שְׂכָר, אַז ער וויל וויסן דעם שְׂכָר. [וגוף הענין פון] דעם שְׂכָר זיינס, ווייסט מען דאָךְ" [אַז ער הָאָט עס נישט געמיינט פֿאַר זיך, נאָר] ער הָאָט געמיינט שְׂכָר פֿאַר אידנ'ס וועגן, ער זאל קענען פּוֹעֵל'ן פֿאַר אידנ'ס וועגן יְשׁוּעוֹת מִיט הַצָּלוֹת. 'דעם' שְׂכָר הָאָט ער געזוכט. מילא דאָס פֿאַרשטייט מען. -

אַבער וויאָזוי שטעלט זיך עס אַרײַן אין לְשׁוֹן לַמַּעַן 'אַמַּצָּא חֵן' בְּעֵינֶיךָ.

סו

קושיא בח

וברמב"ן הקשה עוד על מה שפירש רש"י בפסוק וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי, שלא היה מרוצה משה בשליחות מלאך. דמאי שנא הכא מבפרשת משפטים שכבר נאמר לו כן עוד קודם חטא העגל, ושם שתק משה על זה, ולמה כאן לא הסכים עוד בזה. וכי רצה עוד להרויח עבור מעשה העגל.

נאָר דער רמב"ן קריגט דאָ אינגאַנצן אױף רש"י, [במה שמפרש בהפסוק וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי] אַז ער הָאָט גע'טענה'ט ער איז נישט צופרידן געווען וואָס ער הָאָט געשיקט אַ מַלְאָךְ.

כח) [ווייל אויף דעם] פּרעגט ער אַ קְשִׁיָּא, [דהלא] דער בורא כל עולמים הָאָט דאָךְ אים געזאָגט נאָך אין פּרשת משפּטים 'פֿאַרן' חֲטָא הֶעֱגֵל [כג, כ] הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, און ער הָאָט געשוויגן, ער איז צופרידן געווען. און 'נאָכ'ן חֲטָא הֶעֱגֵל הָאָט ער שוין נישט געוואָלט, [קומט אויס] הָאָט ער נאָך געוואָלט מְרוּיַח זיין פון חֲטָא הֶעֱגֵל? אַזוי פּרעגט דער רמב"ן. [ולכן] זאָגט ער אַן אַנדערן פֿשט.

^א ברש"י (שם בהמשך): וְאַדְעָךְ לַמַּעַן אַמַּצָּא חֵן בְּעֵינֶיךָ. ואדע בזו מדת תגמולך, מה היא מציאת חן שמצאתי בעיניך. ופתרון לַמַּעַן אַמַּצָּא חֵן, לַמַּעַן אכיר כמה שְׂכָר מציאת החן.

^ב וכמו שסיים על זה ואמר בהמשך הפסוק וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי. ופירש רש"י: שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול, ואת אלה תעזוב, רָאָה כי עמך הם מקדם, ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו. ואת תשלום השכר שלי בעם הזה תודיעני.

^ג ברמב"ן (לג, יב): וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֵת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי. שאמרת לי הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, ואין זו הודעה, שאין אני חפץ בו, לשון רש"י. • וויאנו נכון בלשון הכתוב. ועוד, כי למה יאמר עתה כן, ובעת שנאמר לו הדבור ההוא שתק ממנו, וכי יבקש עתה להרויח בעבור מעשה העגל. • אבל הענין, כי הקב"ה אמר בכאן למשה וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, ומשה אמר לו, לא הוֹדַעְתָּנִי מי הוא המלאך שתשלח עמי, אם הוא מלאך הראשון ששמך בקרבנו. וזה טעם וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם, שידעתי ורוממתי בשמך. וכן כתב רבי אברהם (אכן עורא לג, ב כא). ועל דעתו המלאך אשר יבחרו בו הוא מיכאל, הבין בטוב שכלו בפסוקים כי המלאך הראשון רצוי למשה ולישראל, אבל לא יוכל לדעת האמת, כי לא שמע ולא ינבא.

סו

דער מגיד פון בית יוסף¹ פרעגט אויך די קשיא.

וואָס עפעס פריער האָט ער 'באַשטאַנען'², און דאָ היצט האָט ער שוין 'נישט געוואָלט'.

סח

קושיא כט

הקב"ה השיב על בקשת משה פני ילכו ונהנחתי לה. ועל זה שוב אמר משה אם אין פנייה הלכים אל תעלנו מזה. וקשה דאם כבר הסכים הקב"ה לבקשתו, מה לו לבקש עוד על זה ולומר כך

(כט) נו דער בורא כל עולמים האָט [אים אויף דעם] געזאָגט, פֿני ילכו ונהנחתי לה, איך וועל גיין. דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט, [און] צוליב געטון. [און אויף דעם] האָט ער [משה] נאָכאָמאַל געזאָגט, אַם אין פֿנייה הלכים אַל תעלנו מזה. [וקשה] וואָס איז [דער בקשת] אַל תעלנו, [והלא] מ'האָט דאָך דיר שוין געזאָגט אַז פֿני ילכו.

סט

תירוצין רש"י על קושיא כט

זאָגט אויך רש"י פֿשט³ [לתרוץ זאת], אַז ער האָט געזאָגט טאַקע אַזוי בריוך צו זיין, [און] אַז נישט [איז אַל תעלנו מזה].

ע

מה שעדיין קשה לתירוצין רש"י

[ועדיין קשה] וואָס דאָרף ער 'באַשטעטיגן' [אז] אַם אין פֿנייה הלכים אַל תעלנו, וואָס איז [נאָך געווען] אַ הוה אמינא [דערין]. אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿני ילכו, זאָל ער נאָך מאַכן אַ ספֿק דערפון, [בשיאמר] 'אַם אין פֿנייה הלכים' אַל תעלנו מזה. דערנאָך האָט ער הערשט געמאַכט דערפון אַ ספֿק? וואָס הייסט עפעס. [מילא] שוין, ס'איז גוט, גאַנץ גוט אַז דו האָסט גע'פּוועל'ט, אַז דער בורא כל עולמים האָט דיר שוין געזאָגט. [ולבסוף] זאָגט ער הערשט אַ מעשָה אַם אין פֿנייה הלכים אַל תעלנו מזה, אַ פֿסוק אַן עקסטערן - נאָכאָמאַל - אין די תורה הקדושה, אַם אין פֿנייה הלכים אַל תעלנו מזה⁴.

¹ בספרו מגיד מישורים (סוף פרשתן): עוד לפרשת משפטים. איכא למידק בהאי פרשתא קדישתא, דקוב"ה אמר למשה הנה אנכי שלח מלאך לפניך, ולא קפיד משה רבינו ע"ה, וכי אמר לו בפרשת כי תשא ושלחתי לפניך מלאך, קפיד, וכי מפני שעשו את העגל רצה להרוויח. ותו דמשמע שקיבל הקב"ה תפלת משה רבינו ע"ה שלא ישלח מלאך, דאמר ליה (לג, יז) גם את הדבר הזה אשר דברת אעשה, והרי אשכחן דשלח מלאך ליהושע, אגני שר צבא ה' (יהושע ה, יד). ויש לומר דמעיקרא לא קפיד, משום דהוה משמע שלא יסלק קוב"ה מהם, וכל הדברים יהיו נעשים ע"י השגחתו יתברך. וכד דייקי לישנא דקראי מדברים בעדו ית', והטעם שישלח מלאך הוא מפני שאם לא היה עושה על ידי מלאך אלא כמו במצרים אני ולא מלאך, היו מיד השבעה עממים מתגורשים מיד. והוה שאמר הכתוב (משפטים כג, כט) לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פן תהיה הארץ שוממה וגו', כי נתן טעם למה אנכי שולח מלאך, כדי שלא יתגורשו אלא מעט מעט, ומכל מקום השגחתו יתברך לא תמוש מהם, לכן לא הקפיד. אבל בפרשת כי תשא אמר שרוצה לסלק השגחתו מהם, כדכתיב כי לא אעלה בקרבך, ולכן הקפיד וכו'.

² פירוש: מִסְכִּים געווען, געקענט באַשטיין.

³ ברש"י (לג, יד-טו): ויאמר פני ילכו. בתרגומו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך, כמו (שמואל ב' יז, יא) ופנייה הלכים בקרב: ויאמר אליו [אם אין פנייה הלכים]. בזו אני חפץ, כי על ידי מלאך אַל תעלנו מזה.

⁴ גם הרמב"ן (לג, יד) הקשה כן על פירש"י, וכתב דחלילה שיאמר אַם אין פֿנייה הלכים, אחרי שהבטיח לו פֿני ילכו (דברי יואל).

עא

קושיא ל-לא - מדברי יואל^ד

בפסוק ונפלינו אני ועמך, פירושו חכו"ל דביקש משה שלא ישרה הקב"ה את שכינתו על אומות העולם. ויש להבין למה ביקש זאת דייקא לאחר חטא העגל, ולא מקודם לזה. וגם מה טעמו של משה כלל, במה שביקש כן. [ואחר כך אמר משה, ובמה יודע אפוא כי מצאתי חן בעיניך אני ועמך, הלא כלבתך עמנו, ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה. ואיתא בגמרא ברכות (י), ג' דברים ביקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא, ונתן לו, ואחד מהם שביקש שלא תשרה שכינה רק על ישראל ונתן לו, שנאמר ונפלינו אני ועמך וגו'.

עב

ל) ולכאורה יוקשה גם כאן כקושיית הרמב"ן לעיל בשליחות המלאך, דמדוע לא ביקש והתפלל על זה קודם חטא העגל, בשעת מתן תורה או לאחריה, כשהיו ישראל ברום המעלה, והבטחים השי"ת (ויהי י, ה) והייתם לי סגולה מכל העמים, והיה לו לבקש או בקשת ונפלינו אני ועמך, שלא תשרה שכינה על עכו"ם, ולמה לא התפלל על זה עד לאחר חטא העגל, וכי עבור החטא רצה להרויח עוד.

עג

לא) גם ראוי להבין עצם בקשה זו, וכי מה איכפת ליה למשה אם השי"ת ישרה שכינתו גם על העכו"ם. ועיקר בקשתו היה ראוי להיות רק על הנוגע לטובת ישראל, במה שישירה שכינתו על ישראל]. (דברי יואל).

עד

קושיא לב

במה שנאמר בתחילה בלשון הפסוק כי לא אעלה בקרבך, פירש רש"י והרמב"ן, שלא ילך הקב"ה בעצמו בתוכם, רק ישלח מלאך לפניו. אמנם קשה למה נכפל הענין ב' פעמים.

[והנה לעיל מיניה כתיב (לג, א) וידבר ה' אל משה לך עלה מזה וגו', ושלחתי לפניך מלאך וגו' אל ארץ זבת חלב ודבש, כי לא אעלה בקרבך, כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך. וישמע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו וגו'. ויאמר ה' אל משה אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף, רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיה. ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך].

לב) ס'שטייט צוויי מאל [די זעלבע ענין], רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיה, און נאכאמאל כי לא אעלה בקרבך כי עם קשה ערף אתה פן אכלך בדרך.

עה

[הקדמה לקושיא לג]

[ובעצם המאמר] זאגט דאך רש"י^{טו} [פשוט], און דער רמב"ן^{טז}, און די אלע מפרשי התורה^{טז}, אז דער בורא כל עולמים האט געזאגט, אז איך וועל דארט זיין אליין און דו וועסט פונם זיין, איז זייער נישט גוט, רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיה.

^י והוא כנראה ממה שהוסיף רבינו בשעה שעבר על הכתבים. ועיין בס"ג שבת חול המועד פסח תשכ"ז, כשחזר על מה שאמר בדרוש זה והזכיר שם הקושיות דכאן שבפסוקים אלו, הזכיר שם בקין הקושיות בקצרה גם דיוק זה הפסוק ונפלינו אני ועמך וגו'. והוא כנראה ממה שהוסיף אחר כך בזה, וכאמור.

^{טו} ברש"י (לג, א): כי לא אעלה בקרבך. לכך אני אומר לך ושלחתי לפניך מלאך: כי עם קשה ערף אתה. וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי, מרבה אני עליכם זעם.

ועוד שם (לג, ה): רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיה. אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם, אזעזעם עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי, שנאמר (ישע"ו, כ) חבי כמעט רגע עד יעבור זעם, ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך.

^{טז} ברמב"ן (לג, א): ואמר דרך ריצוי כי לא אעלה בקרבך, לטובתך, פן אכלך בדרך, בקשי ערפך. והנה בכאן לישראל שתי פורעניות, האחת שלא ישרה שכינתו בתוכם, והשנית שישלח מלאך לפני משה עד שיגרש את

עו

[סיום קושיא לב]

[אמנם קשה] פֿאַרוואָס זאָגט ער 'נאַכאַמאַל' פֿי לאַ אַעלע פֿקרבֿן פֿי עס קָשע ערף אַתָּה, וואָס זאָגט ער [עס] נאַכאַמאַל.

עו

קושיא לג

גם קשה דברתנו מצינו שמפרש להיפוך מזה, כי 'אַעלע' הוא לשון סילוק ועליה, והכוונה שלא יסלק הקב"ה שכינתו מהם. והוא פלא, דרדכו של רש"י להזכיר תמיד פירוש התרגום, וכאן לא הזכיר מאומה שהוא ממש להיפוך מפירושו.

[לג] אַ חידוש, דער תרגום זאָגט¹¹ פונקט פֿאַרקערט [ווי רש"י והמפרשים].

רש"י זאָגט דאָך [אייביג] פֿתָּרגומו, ער רירט זיך נישט [בדרך כלל מפירוש התרגום, או מלהזכיר גם פירושו במקום שהוא חולק. און] טאַקע דאָ אַליין ווייטער [אויפן פסוק] פֿני יִלכוּ וְהִנַּחְתִּי לָהֶם, זאָגט רש"י¹² פֿתָּרגומו, [וואָס] דאָרט שטייט אַז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט ער וועט מיטגיין.

[אמנם כאן בהפסוק פֿי לאַ אַעלע פֿקרבֿן, מצינו כן] דער תרגום זאָגט פונקט פֿאַרקערט, [שמפרש לשון הכתוב] רַגַע אַחַד 'אַעלע', אַז איך וועל 'מַסְלֵק זַיין' שְׂכִינָתִי.

זאָגט ער [לפרש כן] - אַעלע איז [א] לשון ווי ס'שטייט ביי אַבְרָהָם' וַיַּעַל מֵאֶתוֹ ה' - אַעלע איז טייטש איך וועל 'אוועקגיין' פון דיר, נישט אַז איך וועל 'גיין' צו דיר, נאָר אַז איך וועל 'אוועקגיין' פון דיר חס ושלום איז נאָשצֵנְךָ, וועסטו נישט אויסהאַלטן¹³.

אַזוי טייטשט דער תרגום אונקלוס, און דער תרגום יונתן¹⁴, ביידע תרגומים זאָגן אַזוי, [און] מ'ברענגט דאָס נישט קיינער [מהמפרשים], און רש"י זאָגט נישט פֿתָּרגומו [וגם לא הזכיר כלום מפירושו, ושהוא שלא כדבריו]. ס'איז עפעס אַ חידוש.

האומות, אבל אחר שירשו את הארץ לא הבטיחם אפילו במלאך לעזור להם, כי לכך הזכיר 'בדרך'. ועל כל זה אמר (לג, ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדִּבָּר הַרְעֵה הַזֶּה וַתֵּאֲבָלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֵדוּי עָלָיו, כאבלים. • והנה ה' רחמן מלא רחמים, וכאשר ראה שהתאבלו חזר ואמר בדרך רחמים (לג, ה) אָמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כי עד עתה הזכיר 'עמך' (לכ, ו) וְהָעָם' (לג, א), ועתה יזכיר בשם החביב. וצוה לאמר להם כי לטובתם לא אעלה בקרבם, שלא אכלה אותם כרגע. אבל הטיבו אשר עשו להנחם ולהתאבל על חטאתם, וכן יעשו תמיד, ואדעה מה אעשה להם, כלומר אפקוד חטאתם לדעתי, כפי התאבלם והנחמם על עונם, כי אני בוחן לב וחוקר כליות.

" כן כתב ברמב"ן עצמו להלן (לג, יד) וז"ל: וטעם פֿני יִלכוּ, על דעת כל המפרשים, אני בעצמי אלך, והביאו לו דומה (ברש"י ואבן עזרא שם) וּפְנִיָה הִלְכִים בְּקֶרֶב (שמואל ב' יז, יא. ויע' בדר"ק שם).

¹¹ בתרגום אונקלוס (לג, ה): אימר לבני ישראל אתון עם קָשִׁי קָדֹל, שָׁעָה חָדָא אִסְלַק שְׂכִינָתִי מִבֵּינְךָ וְאִשְׁצֵנָךְ. ועוד שם (לג, א): אָרִי לֹא אִסְלַק שְׂכִינָתִי מִבֵּינְךָ, אָרִי עִם קָשִׁי קָדֹל אַתָּה, דִּילְמָא אִשְׁצִינָךְ בְּאַרְחָא.

¹² בפרשת לך לך (יז, כב): וַיִּכַּל לְדַבֵּר אֹתוֹ 'וַיַּעַל' אֲלֵקִים מֵעַל אַבְרָהָם. - ובתרגום אונקלוס שם: 'וַאֲפִתְלַק' יִקְרָא דָהּ' מַעְלוּהִי דְאַבְרָהָם. [נועין בפ' יונתן המובא להלן בהערה כא].

¹³ פירוש: שלא יהיה לך קיום והעמדה.

¹⁴ בתרגום יונתן (לג, ה): אימר לבני ישראל אתון עם קָשִׁי קָדֹל, שָׁעָא חָדָא קָלִילָא אִסְלַק איקר שְׂכִינָתִי מִבֵּינְךָ וְאִשְׁצִינָךְ.

ועוד שם (לג, א): אָרוֹם לִית אִתְּפֹשֶׁר דְּאִסְלַק שְׂכִינָתִי יִקְרִי מִבֵּינִיכוֹן, בְּרַם לֹא יְהִי יִקְרִי שְׂרִי בְּמִדּוֹר מִשְׁרִיתִהוֹן, אָרוֹם עִם קָשִׁי קָדֹל אַתָּה דִּילְמָא אִשְׁצִינָכוֹן בְּאַרְחָא. [נועין בבאור פירוש יונתן על התי' שמפרש ח"ל: ראש דבריו שה' דעת אונקלוס, וכזה שניהם לדבר אחד נחזונו שלא לפרש כדפירש רש"י, דקשה לדרייה מאי אָכְלָךְ בְּדִרְךָ, והא אורבה יותר יש לירא ממלאך, דכתיב פֿי לא יִשָּׂא לִפְשַׁעְכֶם, וכדפירש רש"י שם שהוא שליח ואין עושה אלא שליחותו. לכן יותר נוח לפרש לשון הסתלקות. ופירוש הפסוק לדעת אונקלוס הלא הוא כתוב בספר התורה וזולת מהמפרשים, כולם מאריכים למעניתם יעויין בדבריהם. ודעת יונתן לפרש מלת אַעלָה לכמה אופנים, לשון סילוק, כמו וַיַּעַל מֵעַל אַבְרָהָם, ומלשון עלייה, וגם נדרש לפניו ולאחריה בפסוק, שאין לו הכרעה, וקצר המצע מהשתרע, והבן ודוק].

עח

קושיא לד

גם קשה לפירוש התרגום, דאם כן היה לו לומר
אֶעֱלֶה מִקִּרְבֶּךָ, ולמה נאמר אֶעֱלֶה מִקִּרְבֶּךָ.

לד) און דערנאך איז עס טאקע שווער אין לשון [הפסוק, דער פירוש התרגום].
קודם, [ווייל] אז דער פֿשט איז אַעֲלֶה [אסלק שכינתו], וועל איך דאך אַוועקגיין 'פון'
דיר, איז דאך עס [ראוי לכתוב] אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ, [ובפסוק נאמר] אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ.
מילא לויט רש"י פֿשט, אז ער האָט געמיינט איך וועל 'גיין' צווישן דיר, איז
עס טייטש אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ, צווישן דיר. אָבער [לויטן תרגום] אז אַעֲלֶה איז טייטש איך
וועל 'אַוועקגיין', איך וועל אַוועקנעמען די שכינה פון דיר, העט דאך געדאַרפט
שטיין אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ, וואָס איז דער אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ.

עט

קושיא לה

גם קשה להבין המשך הפסוקים לפי פירוש התרגום, דאם כן למה שוב התחנן משה
שילך הקב"ה עמהם וישרה שכינתו בתוכם, אם כבר מתחילה אמר לו הקב"ה כן

לה) און ס'האַלט דאך [אויך] נישט אויס מיט די פֿסוקים [שלאחר זה, וואו] דער בורא
כל עולמים האָט אים געזאָגט פֿני יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ, [ומשה אמר] אַם אֵין פֿנִּיף הַלְכִים,
[וואָס] דאָרט איז דאך שוין דער תרגום אויך מודה, דאָרט זאָגט רש"י בְּתַרְגוּמוֹ, פֿני
יִלְכוּ [אני בעצמי אלך].

נו וויאזוי איז דאָס עפעס [דער המשך הפסוקים לויטן תרגום]. פריער האָט ער דאך שוין
געזאָגט איין מאל אז איך וועל נישט 'אַוועקגיין' פון דיר, פֿי לא אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ, [און]
ווייל אויב] גַּע אַחַד אַעֲלֶה וועט נישט גוט זיין, [דפירושו לפי התרגום] אז איך וועל נישט
אַוועקגיין. [און וויאזוי] אויף דעם האָט ער הערשט מתפלל געווען אַם אֵין פֿנִּיף הַלְכִים,
און 'ער' האָט געזאָגט פֿני יִלְכוּ. [ולפירוש התרגום] נו האָלט דאך נישט אויס וואָס האָט
ער הערשט מתפלל געווען ס'זאל זיין פֿני יִלְכוּ.
שטימט דאך עפעס נישט מיט די פֿסוקים ווייטער נישט, דאָס גאַנצע ענין^{כב} ..

פ

קושיא לו

וביותר יפלא פירוש התרגום יונתן, שמרכיב שני הפירושים אהרד, דמתחיל שאמר לו שאי אפשר לסלק שכינת
כבוד מתוך ישראל, ומסיים אבל לא יתא כבודי יתברך חונה עמכם. ולכאורה נראה כסתירה מרישא לסיפא

ל) .. [גם צריך ביאור דברי התרגום יונתן שמרכיב ב' הפירושים יחד, דהתחיל כדברי התרגום
אונקלוס ככוונת הכתוב פֿי לא אַעֲלֶה מִקִּרְבֶּךָ, אַרום לִית אֶפְשָׁר דְּאִיסְלַק שְׁכִינַת יְקָרִי מִבְּיַנְכוֹן. אבל
מוסיף לפרש עוד, בְּרַם לֹא יִהְיֶה יְקָרִי שְׂרִי בְּמִדּוֹר מְשִׁרְתִּיכוֹן, אָבער גאָר אז איך זאָל וואוינען
ביי דיר, דאָס נישט.

[קומט אויס אז] אין דעם פֿי לא אַעֲלֶה נעמט ער עפעס אַריין צוויי זאַכן. איך וועל
נישט מִסְלַק זיין [שכינתו], אָבער איך וועל נישט זיין אזוי אז איך זאָל טאקע געהעריג
זיין [צווישן ענק], .. אז ער וועט יא זיין און ער וועט נישט זיין.

^{כב} כאן חסר קצת על הריקאדינג. ונשלם על פי דברי יואל ודברות קודש.

אָזוי זאָגט ער, דער תרגום יונתן זאָגט עפעס צוויי זאכן [שהם לכאורה כסותרים זה לזה].

פא

[ובאמת] דאָס איז אויך שווער, וויאָזוי מ'שטעלט דאָס אַריין אין פֿסוק.
נאָר דער תרגום יונתן זאָגט דאָך [כסדר] אַסאַך זאכן וואָס שטייען נישט אין פֿסוק,
ס'איז דאָך [כמה] מדרשים וואָס שטייט אין תרגום יונתן.
דער תרגום אונקלוס איז נאָר געשטעלט אויף דעם ביאור המלות, [אויף] פֿשט.
אַבער דער תרגום יונתן ברענגט דאָך שוין צי [גם מדברי המדרשים].

פב

[אַבער] על כל פנים ברויך מען דאָס פאַרשטיין, וויאָזוי איז דאָס עפעס די צוויי
זאכן [אינאיינעם, שהם נראים לכאורה כסתירה].

פג

קושיא לו

בפסוק ילך נא ה' בקרבנו, יש להבין הנתינת
טעם על זה באומרו כי עם קשה ערף הוא

[ולהלן בהמשך הפרשה (לד, ט) נאמר עוד, ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך ה'] ילך נא ה'
בקרבנו, כי עם קשה ערף הוא, [וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו].
(לז) [וצריך ביאור] וואָס איז דאָס עפעס כי עם קשה ערף הוא, דאָס איז עפעס אַ
נתינת טעם [אז] איבערדעם איז ילך נא ה' [ה'] בקרבנו? [ואינו מובן הנתינת טעם בזה]^{כג}.

קס

ישוב הקושיות בפרשת ראה אתה אמר אלי

לאָמיר צוקומען דאָ צו די פֿשטים [של רש"י והתרגום] וואָס איך האָב געזאָגט פריער
[בין הקושיות, על הפסוק] לא אֶעֱלֶה בקרבך, [והפסוק] אִם מִצֵּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, די אַלע ענינים
[שדקדקתי לעיל בקושיא כד-לז].

קסא

הקדמה לישוב קושיא כה-כו

מבואר בנמרא כי יעקב אבינו נתיירא אף שהובטח בשמירה, לפי שחשש
שָׁמָּה יָרֵם הַחָמָא. ובמדרש אמרו מכאן אין הבטחה לצדיקים בעולם הזה

איך קלער [לפרש] על פי פֿשטות.

דער אָמת, קודם, דער פסוק [זאָגט (וישלח לב, ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַגִּיר,] יעקב אבינו האָט
אויך מורא געהאָט, [ווייל] ער האָט געזאָגט אין הַבְּטָחָה לְצַדִּיקִים [בעולם הזה]^{כד}, [און]

^{כג} דאזיז נתינת טעם יש בזה, דלפי שעם קשה ערף הוא, על כן ילך נא ה' בקרבנו. והלא אדרבה לעיל אמר לו השי"ת כן בטעם המאמר לא אֶעֱלֶה בקרבך, כי עם קשה ערף אתה. ואף שנתרצה אח"כ השי"ת לבקשתו ואמר לו פני ילכו, מכל מקום אין זה 'סיבה' להשראת השכינה, ולא הוה ליה להזכיר סיבה המנגדת לבקשתו. • ועיין רש"י ז"ל שפירש דתיבת 'כי' האמור כאן הוא במקום 'אם', וקאי אלמטה, דרצה לומר 'אם' עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו, ועיין בפ' המזרחי בזה. • אולם עדיין קשה דלמה לו להזכיר כאן קשיות ערפם כלל, דאין צורך בזה לבקשתו. (דברי יואל).

^{כד} כמבואר בבראשית רבה (ע, ב): דבר אחר ויירא יעקב מאד ויצר לו גבור. אמר רבי יהודה ברבי סימון, כך אמר

שָׁמָא יִגְרֹם הַחֲטָא^כ, (והתחנן ואמר) וְאַתָּה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עֲמָךְ (שם, יג).

[ואמר קטנתי מכל החסדים (שם, יא)] טָאָמַעַר הָאָב אִיךְ גַּעזִינְדִיגְט, אִיז שוין 'היינט' נישט [די הבטחה]^כ. און אפילו ס'איז יא נאך היינט, האָט ער מוֹרָא פֿאַר ווייטער', טאָמַעַר חֲלִילָה אַ חטא (וועט גורם זיין).

קסב

וכן ביאר הרמב"ן בפרשת לך בענין אברהם אבינו

[וכמו כן בפרשת לך לך] זאָגט דאָךְ דער רמב"ן אויך אזוי פֿשט^כ, [אין דעם] וואָס ער האָט פֿאַרלאַנגט בָּמָה אַדע כּי אִירִשְׁנָה (לך טו, ח), אברהם אבינו, [ואמר מה תתן לי וְאֶנְכִי הוֹלֵךְ עִירִי].

[ווייל] כאָטשיג מ'האָט אים 'צוגעזאָגט', נאָר [אכתי יש לחוש] שָׁמָא יִגְרֹם הַחֲטָא, [ווייל] אִין הַבְּטָחָה לְצִדִּיקִים [בעולם הזה].

לו הקב"ה, שוב אל אַרְצָךְ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמִלְכוּתְךָ (ויצא לא, ג), תאמר עד כאן היו התנאים וּשְׁמַרְנִי בְּדֶרֶךְ הַזֶּה (שם כח, כ) ולא יותר. אמר רבי יודן, אמר לו המלך שוב אל אַרְצָךְ אֲבוֹתֶיךָ, אף על פי כן וְיִירָא יַעֲקֹב מֶאֱדָם, אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה. רב הונא בשם רבי אחא אמר, וְהָנָה אֲנֹכִי עִמָּךְ (שם טו), אם יִהְיֶה אֲלֵקִים עִמָּדִי (שם, כ), אלא מכאן שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה. רב בשם רבי אחא אמר, וְיִאֲמַר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ (שמות ג, יב), ואין דבר רע מזיקך, וכתוב (שם ד, כד) וְיִהְיֶה בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן, אלא שאין הבטחה לצדיק בעולם הזה.

ובילקוט שמעוני (רמז קלא): וְיִירָא יַעֲקֹב מֶאֱדָם וַיֵּצֵר לוֹ, שני בני אדם הבטיחו הקב"ה ונתיראו, הבחור שבאבות, והבחור שבנביאים. הבחור שבאבות זה יעקב, שנאמר (תהלים קלה, ד) כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ קָה, ואמר לו הקב"ה הִנֵּה אֲנִי עִמָּךְ, וסוף נתיירא, וְיִירָא יַעֲקֹב. הבחור שבנביאים זה משה, שנאמר (שם קו, כג) לֹאֲלִי מִשָּׁה בְּחִירוֹ, ואמר לו הקב"ה כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, ונתירא, וְיִאֲמַר ה' אֵל תִּירָא אֹתוֹ (דברים ג, ב) מכלל שנתירא וכו'. אמרו ומה אם אבינו יעקב שהבטיחו הקב"ה נתיירא, אנו על אחת כמה וכמה. וְיִירָא יַעֲקֹב, מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה. כתיב הִנֵּה אֲנִי עִמָּךְ, אם יִהְיֶה אֲלֵקִים עִמָּדִי, מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה. כתיב וְיִאֲמַר כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, ואין דבר רע מזיקך, וכתוב וְיִהְיֶה בְּדֶרֶךְ בְּמִלּוֹן וַיִּפְגְּשֻׁהוּ ה', מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה.

^כ כמבואר בגמרא ברכות (ד): תנא משמיה דרבי יוסי, למה נקוד על לולא [האָמַנְתִּי לְרֹאוֹת בְּטוֹב ה'] (תהלים כו, יג) [פירש"י: נקוד על לולא, לדרוש את הנקודה שהיא ממעטת את משמעות הכתוב, לומר שלא דבר ברור היה לו לראות בטוב ה'. לולא לשון אם לא, כמו 'לולי' אֲלֵקִי אָבִי וגו' הִנֵּה לי (ויצא לא, מב)], אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו, שָׁמָא יִגְרֹם הַחֲטָא (תירוצא הוא, לעולם מוחזק בידו שהוא חסיד, וזה שספק בידו אם יִרָאָה בְּטוֹב ה', לפי שהיה ירא שמא יחטא ויגרום החטא מלאות בטוב). כדרבי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב וְהָנָה אֲנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ כָּל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ, וכתוב וְיִירָא יַעֲקֹב מֶאֱדָם, אמר שָׁמָא יִגְרֹם הַחֲטָא [שמא אחר הבטחה חטאתי]. כדתניא [נשהחטא גורם שאין ההבטחה מתקיימת], עד יַעֲבֹר עָם ה' עַד יַעֲבֹר עָם זו קִנְיַת (בשלח טו, טז), עד יַעֲבֹר עָמָךְ ה' זו ביאה ראשונה [ושבאו בימי יהושע], עד יַעֲבֹר עָם זו קִנְיַת זו ביאה שנייה [כשעלו מגלות בבל בימי עזרא], מכאן אמרו חכמים ראויים היו ישראל ליעשות להם נס [לבוא ביד רמה] בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגורם החטא [ולא הלכו אלא ברשות כורש, וכל ימי מלכי פרס נשתעבדו להם, לכורש ולאחשורוש ולדריוש האחרון].

^כ וז"ל רש"י וישלח (לב, יא): קטנתי מכל החסדים. נתמעטו זכויותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי, לכן אני ירא שמא משהבטחתי נתלכלכתי בחטא, ויגרום לי להמסר ביד עשו.

וברמב"ן ויצא (כח, כ): אם יִהְיֶה אֲלֵקִים עִמָּדִי. לשון רש"י, אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני. וטעם התנאי [ושבילשון אס'], שלא יגרום החטא. וכך אמרו בבראשית רבה (ע ב, מובא לעיל בהערה כד) וכו' מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה.

^כ ברמב"ן לך לך (טו, ב): וְיִאֲמַר אֲבָרָם ה' אֲלֵקִים מִה תֵּתֶן לִי [וְאֲנִי הוֹלֵךְ עִירִי] וכו'. ויש עליך לשאול, שכבר נאמר לו לאברהם (שם יג, טו-טז) כִּי אֵת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנֶּה וְלֹאֲרֹעַף עַד עוֹלָם וְשָׁמָּה אֵת וְרֹעַף פֶּעֶפֶר הָאָרֶץ, ואין יאמר עתה וְאֲנִי הוֹלֵךְ עִירִי, וְהָנָה בֵּן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי (שם טז, א), ולמה לא האמין בנבואה הראשונה כאשר יאמין בזאת. וְהַחֲשׂוֹבָה, כִּי הַצִּדִּיקִים לֹא יֵאֱמִינוּ בַּעֲצָמָם בַּחֲטָאם בַּשְּׂגָה, וכתוב (ירמ' יח, ז-ו) רָגַע אֲדָבָר עַל גּוֹי וְעַל מַמְלָכָה לְבָנֹת וּלְגִטּוֹעַ וְשֵׁב הַגּוֹי הָהוּא וְעִשָּׂה הָרַע לִפְנֵי וְנִחַמְתִּי עַל הַטּוֹכָה. והנה ראה עצמו ב בימים ולא נתקיימה נבואתו, וחשב כי חטאיו מגנוהו הטוב וכו'. וכלשון הזה אמרו בבראשית רבה, וְיִירָא יַעֲקֹב מֶאֱדָם וַיֵּצֵר לוֹ, מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה וכו'.

קסג

ישוב קושיא כה, בו, כז

ועל דרך זה יבואר בכאן, שאמר משה וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצְוַת חַן בְּעֵינֶי, אבל אני מתיירא שמא גרם החטא עד שנאבד ממני מעלה זו, ולזה אמר 'יְעִתָּה' אִם מִצְוַת חַן בְּעֵינֶיךָ, היינו אם גם עתה עדיין קיים הבטחה זו, ואתי שפיר גם מה שפירש"י 'אִם אִמַּת' שְׁמִצְוַת חַן, כי 'אִמַּת' נקרא דבר המתקיים, וכמבואר ברמב"ן פרשת וישלח

דָּאָס קען זיין [דאָ אויך] דער פֿשט אין פסוק, על פי פֿשוט.

[שאמר משה] וְאַתָּה אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצְוַת חַן בְּעֵינֶי, דו האָסט מיר אַמאָל דאָס מִבְטִיחַ געווען.

איך האָב דאָךְ אָבער מוֹרָא שְׁמָא יִגְרַם הַחֲטָא, צִדִּיקִים האָבן דאָךְ מוֹרָא טאַמער איז שוין דאָס נישט [מובטח, ולזה ביקש ואמר] אויב ס'איז נאָך 'היצט' אויך אזוי. איבערדעם זאָגט ער 'יְעִתָּה' אִם מִצְוַת חַן בְּעֵינֶיךָ, אז איך האָב 'נאָךְ היצט אויך נאָך' דעם חן.

קסד

'געהאט' האָב איך אים זיכער, וואָרן דו האָסט דאָךְ מיר אַזוי געזאָגט, איך בין נישט מְסוּפֶּק אין דער הִבְטָחָה. אָבער מ'קאָן דאָךְ נישט וויסן וואָס [ס'האָט געקענט געשען] זייט דעמאָלטס, צי איך האָב נישט עפעס געזינדיגט, [און] אפשר איז שוין דאָס נישט [נוהג], אפשר האָב איך אַ פּעלער געמאַכט.

קסה

איבערדעם זאָגט ער 'יְעִתָּה', אַז ס'איז נאָך היצט אויך אזוי.

[ופירש"י] אִם 'אֲמַת' [שעדיין מִצְוַת חַן בְּעֵינֶיךָ].

[ווי] דער רמב"ן זאָגט דאָךְ^{כב} [אז דער לשון] אֲמַת הֵיִיסֵט אַ דְּבַר הַמִּתְקִיִּם, חֲסִדִּים 'הַמִּתְקִיִּם' ווערן אָנגערופֿן אֲמַת, [והוא] מלשון לֹא יִכָּזְבוּ מִיָּמִיו [ישע"י נח, יא]. אַזוי זאָגט דאָךְ דער רמב"ן אויף [דעם פסוק] קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים [ומכל 'האֲמַת'], אין פרשת וישלח.

קסו

ולכן ביקש עוד על להבא, הודעני נא אֶת 'דְּרָכְךָ', שארע את דרך האמת באופן שלא אבוא לידי שום חטא, לְמַעַן אֲמַצֵּא חַן בְּעֵינֶיךָ גַם בעתיד, ולא יהא נאבד ממנו מעלה זו של מציאת החן. ונכלל בזה תפילה עד סוף כל הדורות [וזהו שמפרש רש"י, שביקש משה] אִם 'אֲמַת' אַז דאָס איז נאָך היצט אויך אזוי. בעט איך דיך הודעני נא אֶת 'דְּרָכְךָ', זאָלסט מיר זאָגן דעם אֲמַת' דיגן דְּרָךְ [בתורה

^{כב} ברמב"ן וישלח (לב, יא): קִטְנִיתִי מִכָּל הַחֲסִדִּים ומכל 'האֲמַת' וכו'. וְהַחֲסִדִּים הם הטובות שעשה עמו בלא נדר, וְהַאֲמַת הטובה אשר הבטיחו וְאִימַת לוֹ הבטחתו. יאמר, שאיננו ראוי שיבטיחנו ויעשה לו אותן טובות שהבטיחו בהן, ולא לטובות אחרות רבות שעשה עמו. • ולא הבינותי דעת אונקלוס שתרגם מִכָּל חֲסִדִּין ומִכָּל 'טִבּוֹן', והוא רגיל לתרגם חֲסִד 'אֲמַת' (חיי כד מט, ויחי מז כט) טִיבּוֹ 'וקשׁוּט'. ואולי עושה חסדים, הצלתו, אשר הִצִּילוֹ עַמִּים רבות מכל צרותיו, ועשה 'אֲמַת' כל הטוב הזה שהיה לו, כי נתן לו בנים ובנות ועושר ונכסים וכובר. • והנכון בעיני, כי הַחֲסִדִּים 'הַקִּיָּמִים' יקראו 'אֲמַת', כי היא מגזרת אֲמָנָה, כטעם 'ונִאֲמֵן' בִּיתָךְ ומִמְלַכְתְּךָ עד עולם (שמואל ב' ז, טו), ענין קיום. לְחַמוֹ נָתַן מִיָּמִיו 'נִאֲמָנִים' (ישע"י לג, טו), כאשר אמר (ירמ' טו, יח) הָיוּ תְהִיָּה לִי כְמוֹ אֲכֹזֵב מִים לֹא 'נִאֲמָנוּ'.

ועיין בקדושת לוי לראש השנה וז"ל: וְיִכּוֹן בְּחֶסֶד כְּסָאָךְ וְתִשָּׁב עֲלֵי בְּאֲמַת (פיט ונתנה חוקך). כי כשהקב"ה דן את עולמו ב'בְּחֶסֶד', אזי יש קיום. וזהו 'בְּאֲמַת', כי אמת הוא דבר הקיום. אבל ח"ו כשהקב"ה הוא דן כו' אֶז הצדיקים שבדור יש להם כח לבטל, וזהו מי מושל בי צדיק (מועד קטן טו:), ונמצא כביכול אינו מתקיים כו'. אבל כשהקב"ה דן את עולמו בחסד, אֶז יש לו קיום, ואין מי שיבטל. וזהו וְיִכּוֹן 'בְּחֶסֶד' כְּסָאָךְ וְתִשָּׁב עֲלֵי בְּאֲמַת', כיון שכוונן בחסד כסאָךְ, אז הוא בְּאֲמַת.

לשון כי תשא תשכ"ז (חלק א) קדשו יג

ועבודה]. לַמַּעַן אֲמַצָּא, אִזּוּ אֵיךְ זָאָל 'שפּעטער אויכעט' האָבן חַן, אֵיךְ זָאָל [עס] נישט חֲלִילָה פֿאַרלירן, אֵיךְ זָאָל שוין נישט מורא האָבן שְׁמָא יִגְרַם הַחֲטָא, [נאָר ס'זאָל זיין] טאַקע 'ווייטער' לַמַּעַן אֲמַצָּא [חן בַּעֲיִנְיָךְ].

קסז

[איבערדעם] זאָגט ער 'נאָכאַמאַל' לַמַּעַן אֲמַצָּא חַן בַּעֲיִנְיָךְ, ס'זאָל טאַקע זיין [ס'זאָל] אייביג אַזוי בלייבן, ס'זאָל בלייבן אויף שפּעטער, און ער סוף פֿל הַדּוֹרוֹת כֵּט.

קסח

אַזוי ווי ס'איז טאַקע דער אַמֶּת, [אז] מִשָּׁה רַבִּינוּ העלפט אידן עד סוף פֿל הַדּוֹרוֹת, אַזוי ווי זיי זאָגן'.

און [על כל פנים] בְּהֶעָלֶם, איז ער 'אין דערינען' [בתוך הכלל ישראל, וווקף את ראשן תמיד].

קסט

ישוב קושיא כח

[און] דעם וואָס ער האָט פריער באַשטאַנען^א אויף אַ מַלְאָךְ, און נאָכן חֲטָא הָעָגֶל האָט ער [נאָך] געוואָלט מְרִיחַ זיין, ווי דער רמב"ן פרעגט (כדלעיל בקושיא כח).
[דעם] איז נישט קיין קשָׁיָא, דאָכט זיך מיר.

קע

בפרשת משפטים נאמר הנה אנכי שלח מלאכי וגו', הַשְּׁמֵר מִפְּנֵי אֵל תָּמַר בּוֹ כִּי לֹא יֵשָׂא לִפְשָׁעֲכֶם. ופירש רש"י, שאינו מלומד בכך, שהוא מן הפת שאין חוטאין. ועוד שהוא שליח, ואינו עושה אלא שליחותו [דהנה] דאָרט [בפרשת משפטים (כג, כ-כא)] שטייט דאָךְ אַזוי, הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לִפְנֵיךְ [לשְׁמֹר בְּדֶרֶךְ, וְלִהְיֵבֶאֱדָה אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי], הַשְּׁמֵר מִפְּנֵי אֵל תָּמַר בּוֹ [כִּי לֹא יֵשָׂא לִפְשָׁעֲכֶם].

זאָגט רש"י^א [פֶּשֶׁט], זאָלסט נישט זינדיגן, [ווייל] ער איז נישט מִכַּת הַחוּטָאִים, און ער קען נישט מוֹחֵל זיין.

[ווער, כי] אַ שְׁלִיחַ איז נישט בִּפְתָּח, מוֹחֵל צו זיין.

מוֹחֵל זיין קען נאָר דער באַשעפּער אַליין, אַ שְׁלִיחַ קען נישט.

[ולכן] אַל תָּמַר בּוֹ כִּי לֹא יֵשָׂא לִפְשָׁעֲכֶם, ער קען נישט מוֹחֵל זיין.

קעא

ונמצא שלא טוב על ידי שליח, לפי שלא יהא להם סליחה, ואם כן למה לא מען שם משה נגר זה

[ואם כן לכאורה] איז דאָךְ זייער נישט גוט [דורך] אַ שְׁלִיחַ, [שהרי אַז לא יהא להם סליחה

ח"ו, באם היטאור, ואם כן למה שם הסכים משה לזה].

^{כט} וכמבואר לעיל באות סה, שבקשת מציאת החן לא ביקש עבור עצמו, רק עבור הכלל ישראל.

^ל בתנחומא בפרשתן (סימן ד) [שכבר הזכירו רבינו לעיל בקושיא כ-ג, השייך לשאר חלקי הקונטרס], שאמר לו הקב"ה למשה, בכל שנה ושנה אתה עומד שם וווקף את ראשן. - וכעין זה אמרו בתיקוני זוהר (ק"ב). כי אתפשוטותיה דמשה בכל דרא ודרא.

^{לא} ברש"י משפטים (כג, כ-כא): הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ. כאן נתבשרו שעתידין לחטוא, ושכינה אומרת להם [בפרשתן] כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ: אֵל תָּמַר בּוֹ. לשון המְרָאָה, כמו (יהושע א, יח) אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיךָ: כִּי לֹא יֵשָׂא לִפְשָׁעֲכֶם. אינו מלומד בכך, שהוא מן הפת שאין חוטאין. ועוד שהוא שליח, ואינו עושה אלא שליחותו.

קעב

אמנם החילוק הוא, כי קודם חטא העגל היו ישראל ביום המעלה והמדרגות לאחר מתן תורה, ולא היו עלולים לחטוא, ולכן לא חשש משה שמא יחטאו. אבל לאחר חטא העגל, שוב נעשו עלולים לחטוא, ולכן מעתה לא הסכים משה לשליחות מלאך לחוד, כי אז לא יהיה להם סליחה ח"ו באם יחטאו.

[אלא מאי] איז אַזוי.

'פֿאַרן' חטא העגל האָט מען נישט אַזוי מוֹרָא געהאַט אַז מ'וועט זינדיגן^ל, האָט מען נאָך געמעגט גיין מיט אַ שְׁלִיחַ, [כי עדיין היתה החזקה כי] מ'וועט זיך אָפּהיטן [מן החטא. ולכן בפרשת משפטים עדיין הסכים משה לשה].

אַבער 'נאָכן' חטא העגל איז מען שוין געוועזן עָלול לַחטוא^ל, טאָר שוין נישט זיין קיין שְׁלִיחַ. [ולכן בפרשתן] האָט ער שוין נישט 'באַשטאַנען'^{יא}. איז נישט קיין שום קשׂיָא.

קעג

ישוב קושיא לו – מדברי יואל

ומובן הנתינת טעם שאמר משה יִלְךָ נָא ה' בְּקִרְבֵּנוּ 'כִּי עִם קִשָּׁה עָרְפָּה הוּא', והיינו שעלולים לחטוא, ולכן מוכרח שהקב"ה בעצמו ילך עמוני, אשר בידו כח הסליחה וכפרה

[ובזה מובן גם כן מה שנאמר להלן שאמר משה יִלְךָ נָא ה' בְּקִרְבֵּנוּ 'כִּי עִם קִשָּׁה עָרְפָּה הוּא', ויובן הנתינת טעם באומרו כִּי עִם קִשָּׁה עָרְפָּה הוּא, דרצה לומר דלכן לא יהיה על ידי שליח בלבד, כי השליח אין בידו למחול, ואי אפשר להתקיים חס ושלוש בלי מחילת עונות, ועל כן ביקש יִלְךָ נָא ה' בְּקִרְבֵּנוּ, ועל ידי זה יִסְלַחֲתָּ לַעֲוֹנוֹנוּ וְלַחַטֹּאתֵינוּ וְנִחַלְתָּנוּ]. (דברי יואל).

קער

ישוב קושיא ל-לא – מדברי יואל

ומה שבקש שלא תשרה שכינה על האומות, טעמו לפי שנתירא שאם ישרה עליהם שכינה יתהווה מזה סכנה לבני ישראל על ידי שלמדו מדבריהם וממעשיהם, וכמו שמצינו בבלעם דלפי שנתנבא על כן עלה בידו להחטיא את ישראל, על ידי פשמים זרים שהכניס בפיוש דברי נבואתו, וכמבואר במדרשים ובבעלי התוספות ריש דברים [וכמו כן יובן מזה שהתפלל משה אחר חטא העגל וְנִפְלִינֵנוּ אֲנִי וְעַמִּי זֶה, שלא תשרה שכינתך על עכו"ם, ולא התפלל על זה לפני חטא העגל.

כי אמנם השראת השכינה ונבואה על העכו"ם, הוא סכנה עצומה חס ושלוש לישראל, שלא ילמדו על ידי זה ממעשיהם. ופוק חזי מה עלתה לישראל ע"י נבואת בלעם שהטעה את ישראל במתי שוא, והכניס בנבואתו פְּשָׁמִים שאינם אָמֶת. דאף שהנבואה עצמה אמיתית וחלק מהתורה הק', ונלמד משם תחיית המתים ועוד הרבה דברים, וכל מי שאינו מאמין בפרשה זו הוא מין רחמנא ליציל. אמנם בלעם הכניס דביבורי הנבואה שנאמרו לו מפי ה' פירושי שקר ומינות^ה, ובוה הכשיל את ישראל בכנות מואב. וכמו שכתבו בבעלי התוספות ריש פרשת דברים^ה בשם המדרש^ה שאמר להם לישראל עשו כל תאות

^ל שהיו במדרגת מלאכי מעלה משעת מתן תורה, ואמיצי לב ביראה. וכמו שכתב רש"י במס' עבודה זרה (ד): ד"ה לא עשו) דגיבורים ושלטים ביצרם היו, ולא היה ראוי להתגבר יצרם עליהן. (מדברי יואל). [ועיין גם להלן באות קעד].

^{לב} וכמו שכבר האריך רבינו בזה לעיל בהדרוש (השייך לחלק ב' של הקונטרס).

^{לד} והענין מבואר בדברי רבינו ביתר אריכות בכמה מקומות, ומהם בויואל משה (א, קעו), ובדרשה ג' פנחס תשי"ט (לשון קדשו קט ח"ג, אות קפג-קפט), ועיין בזה בדברי יואל פרשת דברים, ועוד.

^{לה} בדעת זקנים לבעלי התוספות (דברים א, א): אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה. זה שאמר הכתוב (משלי כח, כג) מוֹכִיחַ אָדָם אֶת־רֵעֵהוּ וְיִמָּצֵא מִמֶּחֱלִיק לְשׁוֹן. מוֹכִיחַ אָדָם זה משה, שהוכיח את ישראל [שנקראו אדם], שנאמר (יחזקאל לד, לא) וְאֵתָּן צֹאנִי צֹאֵן מִרְעִיתִי אָדָם אִתָּם. אַחֲרֵי, אחר שהוכיחן הקב"ה, ומפני שהוכיחן חזן ימָצֵא, שנאמר במשה (בפרשת לג, יב) וְגַם מִצָּאתָ חֵן בְּעֵינַי. מִמֶּחֱלִיק לְשׁוֹן זה בלעם, שדיבר להם חלקקות ואמר מה טיבו אֶחָלִיף יַעֲקֹב. משל דמשה ודבלעם למה הדבר דומה, לכן שיש לו שני שרָם, אחד אוהבו ואחד שונאו. האוהב אומר

לבבכם ולא יעשה השם יתברך לכם רעה, שנאמר (בלק כג, יט) **ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יִקְיִמְנָה**, ואמר פירוש הפסוק בניחותא, עכ"ד.

קעה

אמנם גם חשש זה הוא רק לאחר חטא העגל כשכבר היו עלולים לחטוא, אבל קודם חטא העגל לא נתיירא משה מזה, ועל כן רק עתה ביקש משה וְנִפְלִינִי אֲנִי וְעַמִּי וְגו'

[ומעתה קודם חטא העגל שהיו ישראל אֲמִיצִי לָב בְּרָאָה, וכמו שאמר הכתוב (ואתחנן ה, כו) **מִי יִתֵּן וְהָיָה לָכֶם זֶה לְרִצָּה אֹתִי כָּל הַיָּמִים**, עדיין לא היה החשש שיכשלו על ידי נביאי עכו"ם והשראת השכינה שעליהם. אבל אחר חטא העגל כבר היו עלולים לחטוא, ולזה הוצרך משה רבינו ע"ה להתפלל שלא תשרה שכינתו על עכו"ם, כדי שלא יבא מזה תקלה לבני ישראל]. (דברי יואל).

קעי

הקדמה לישוב קושיא בר, וקושיא בט

[והתחלת ביאור האיר רצה הקב"ה שיהיה על ידי מלאך לחוד]

נָאָר וּוָאָס דַּעַן, ווִיאָזוּי אִיז דָּאָס טַאָקע, [אז] דַּעַר בּוּרָא כָּל עוֹלָמִים הָאָט דָּאָךְ [יא] גַּעזָאָגט [אויך] דַּערנאָךְ אִיךְ וועל שִׁיקֵן אַ מַלְאָךְ. [והלא] ס'אִיז דָּאָךְ נִישַׁט מַעֲגָלִיךְ.

[שהרי] אָן מַחִילָה וּסְלִיחָה וְכַפָּרָה, קַעַן מַעַן נִישַׁט עַקזַעס־טִירן, [טאַמַּער] אַז מ'אִיז עָלּוּל לַחַטּוֹא.

קעז

נָאָר וּוָאָס דַּעַן, [די עצה איז] אַז מ'אִיז כָּל יָמָיו בַּתְּשׁוּבָה, אַז מ'זַעַט מ'זָאָל מִתְקַן זַיִן, מ'זָאָל נִישַׁט פּוֹגֵם זַיִן [און] מ'זָאָל פֿאַררַעכטן, און מ'פֿאַרלָאָזט זיך [אויפן באַשעפֿער שִׁסְלַח וַיִּמְחוּל לוֹ], מ'אִיז מִתְפַּלֵּל דַּרְיֵי מַאָל אִין טַאָג¹ אויף מַחִילַת הַעֲוֹנוֹת, מ'בַּעַט דַּעַם

לו, בני הזהר שלא תעשה עבירה, שאביך מלך ודין, ואם ישמע לא יחוס עליך אלא יהרגך. והשונא אומר, עשה כל תאות לבך, כי המלך אביך, ואינך ירא משום דבר. כך משה האוהב אמר לישראל (עקב יא, טז) **הִשְׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם**, וכתוב (שם, יז) **וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם וגו'**, אבל בלעם השונא אמר להם (בלק כד, ה) **מִה טָבוּ אֶהְיֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל וגו'**, וְעָשׂוּ כָּל תַּאוֹת לְבַבְכֶם, כי לאומות עושה כל הרעה שגזר עליהם, שנאמר (שם כג, יט) **לֹא אִישׁ קָל וַיִּכְזֹּב**, אבל בכס שאתם בניו, אם גזר רעה ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדָבָר וְלֹא יִקְיִמְנָה (שם). ועליהם אמר שלמה (משלי כו, ו) **נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב נִנְעָתוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנָא**. וגם על משה נאמר (שם כד, כה) **וְלִמּוֹכִיחִים יִנָּעַם יַעֲלִיקֵהם תְּבוּא בִרְכַּת טוֹב, וְעַלִּי' לֹא נֹאמַר אֵלָּא וְעַלִּיהֶם**, על המוכיח ועל המתוכח.

¹ בדברים רבה (א, ב) דבר אחר אֵלָּה הַדְּבָרִים, זה שאמר הכתוב מוכיח אָדָם אַחֵרִי חֵן יִמְצָא מִמַּחֲלִיק לְשׁוֹן, ר' פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר, מוכיח זה משה, אָדָם אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שנאמר וְאַתָּה צִנִּינִי צִנִּינִי מִרְעִיתִי אָדָם אָתָּם, מהו אַחֵרִי, אמר הקב"ה בשביל להביאן אַחֵרִי, חֵן יִמְצָא זה משה, דכתיב וגם מִצָּאָתָּה חֵן בְּעֵינַי, מִמַּחֲלִיק לְשׁוֹן זה בלעם, שהחליק בנבואותיו, וגבה לבם ונפלו בשיטתם. דבר אחר, מוכיח אָדָם אַחֵרִי, אמר רבי יהודה ברי סימון, מהו אַחֵרִי, אמר הקב"ה כביכול משה הוכיחני אחר ישראל והוכיח לישראל אחרי, לישראל אמר (כפרשתן לב, ל) **אַתָּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה, לַהֲקַבֵּ"ה** אמר (שם, יא) **לִמָּה ה' יַחֲרָה אַפָּךְ בְּעַמִּי וְכו'.** [עיי"ש עור].

ובילקוט שמעוני דברים (סוף רמז תשצג) דבר אחר, אוהבו של אדם אומר לו השמר בעצמך, אבל שונאו אומר לו אל תתירא, כדי להפילו. משה אמר הִשְׁמַרְוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם, וְחָרָה אַף ה' בְּכֶם, דייק הוא, אינו נושא פנים ולא יקח שוחד. משה היה מוכיחן, אבל בלעם הרשע אמר להם אל תיראו, עשו כל מה שאתם מבקשים, תרועת מִלָּךְ לו (בלק כג, כא), **ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, וּכְשִׁמְעוּ, מִיד נִפְלוּ**, שנאמר (שם כה, א) **וַיִּשָּׁב יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁטִים**. ושלמה צווח (משלי כו, ו) **נֶאֱמָנִים פִּצְעֵי אוֹהֵב, זה משה, נִנְעָתוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנָא (שם), זה בלעם הרשע.** [ועי"ע בילקוט שמעוני רמז שצב, ורמז תשצה].

¹ בברכת סֶלַח לָנוּ, שבתפלת י"ח.

ועיין בספר ליקוטי אמרים תניא (אגרת התשובה, פרק יא) וז"ל: ואמנם להיות בלבו ההכנעה היא בחינת תשובה תתאה כנ"ל, וגם השמחה בה', שתיהן ביחד, כבר מיליתא אמורה (ליקו"א סוף פרק לד) כמו שכתב בזהר הק' (ח"ב רנה). תְּהִיָּה תִקְיעָא בִּלְבָאִי מִסְטָרָא דֵּא וְכו', ובצירוף עוד 'האמונה והבטחון' להיות נכון לבו בטוח בה' כי חפץ חסד הוא, וחנן ורחום ורב לסלות, תיכף ומיד כשמבקש מְחִילָה וּסְלִיחָה מאתו ית', כִּרְב רַחֲמֵיךָ מִתְּחָה

באשעפער, [אז] דער בורא כל עולמים זאל העלפן ער זאל נישט קוקן אויף די ציונות ופּשעים, [און] ער זאל מאיר עינים זיין אז מ'זאל זיך קענען פירן ווי מ'ברוך, מ'זאל קאנען טון פארן רצון הבורא ברוך הוא.

קעט

[ועל זה נאמר] כי עמך הסליחה למען תנא (תהלים קל, ד), ווי דער רמב"ן זאגט אין די פתיחה פון דברים^{לח}.

[אז] דורך הסליחה, קאן מען צוקומען צו יראת שמים.

אן דעם קאן מען גארנישט צוקומען. (המשך הביאור במה שרצה ה' לשלוח מלאך, באות קפא)

קעט

המשך הקדמה לשוב קושיא בד, וקושיא בט

(עד אחר אות קפה)

היצט לאמיר'זשע זען. [לפי האמור יוצא כי] 'נאכ'ן' חטא העגל קען נישט זיין ועל ידי מלאך ושליח בלבד, ולזה שוב הבטיח לו השם יתברך פני ילכו, א"כ יקשה] נאך וואס דען האט ער ידאך' [ווייטער] מפלפל געווען [ונאמך לא 'הודעתני', און] אם אין פניך הלכים.

פּשעי, פּססני טהרי, וְכָל צוֹנוֹת מַחֵה וכו', בלי שום ספק וספק ספיקא בעולם. ○ וכמו שאנו מברכין בכל תפלת י"ח - תיכף שמבקשים סלח לנו כו' - ברוך אַתָּה ה' חנוּן הַמֵּרַבָּה לְסִלּוֹת. והרי ספק ברכות להקל, משום חשש ברכה לבטלה. אלא אין כאן שום ספק כלל, מאחר שבקשנו סלח לנו מחל לנו. ואילו לא היינו חוזרים וחוטאים, היינו נגאלין מיד, כמו שאנו מברכין ברוך אַתָּה גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל. ○ והרי אפילו במדת בשר ודם כן, שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה, ולא יהא אכזרי מלמחול, ואפילו בקוטע יד חבירו, כדאיתא בגמרא בסוף פרק ח' דבבא קמא (צב), ואם ביקש ממנו ג' פעמים ולא מחל לו, שוב אין צריך לבקש ממנו (יומא פז). והגבוענים שביקש דוד המלך ע"ה מהם מחילה בעד שאול שהמית את הגבוענים, ולא רצו למחול, גזר דוד עליהם שלא יבאו בקהל ה' שהם רחמנים וכו', כדאיתא בפרק ח' דיבמות (עח). ובמדת הקדוש ברוך הוא על אחת כמה וכמה, לאין קץ. ○ ומה שמשבחים ומברכים את ה' חנוּן הַמֵּרַבָּה לְסִלּוֹת, 'המרב'ה' דייקא וכו'. דהיינו שבמדת בשר ודם, אם יחטא איש לאיש וביקש ממנו מחילה ומחל לו, ואחר כך חזר לסורו, קשה מאד שימחול לו שנית, ומכל שכן בשלישית ורביעית. אבל במדת הקב"ה אין הפרש בין פעם אחת לאלף פעמים, כי המחילה היא ממדת הרחמים, ומדותיו הקדושות אינן בבחינת גבול ותכלית, אלא בבחינת אין סוף, כמו שנאמר (יחזקאל ג, כב) פִּי לֹא כָלוּ רַחֲמָיו, ולגבי בחינת אין סוף אין הפרש כלל בין מספר קטן לגדול, דכולא קמיה כלא ממש חשיב, ומשוה קטן וגדול וכו'. ולכן מעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, וכל החטאים שמתוודים בעל חטא מדי שנה, אף שחזר ועבר עליהם חזר ומתודה עליהם ביום הכיפורים בשנה הבאה, וכן לעולם. ובכל שנה ושנה לא דוקא, אלא כמו כן בכל יום ויום ג' פעמים מברכים ברוך אַתָּה ה' חנוּן הַמֵּרַבָּה לְסִלּוֹת, וכמאמר רז"ל (ברכות כו:) תפלה כנגד תמידית תקונה. ותמיד יש שחר היה מכפר על עבירות הלילה, ותמיד של בין הערביים על של יום, וכן מדי יום ביום לעולם. אלא שיום הכיפור מכפר על עבירות חמורות, והתמיד שהוא קרבן עולה מכפר על מצות עשה בלבד, וכן התפלה בזמן הזה עם התשובה כנ"ל. ○ ואין זה [כאומר] אחטא ואשוב (יומא פה:), כי היינו דוקא שבשעת החטא היה יכול לכבוש יצרו, אלא שסומך בלבו על התשובה, ולכן הואיל והתשובה גורמת לו לחטא, אין מספיקין [בירו לעשות תשובה] וכו'. ואף גם זאת, אין מספיקין דייקא, אבל אם דחק ונתחוק ונתגבר על יצרו ועשה תשובה, מקבלין תשובתו. אבל אנו שמבקשים בכל יום סלח לנו, אנו מקדימין לבקש וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתִשְׁבָּה שְׁלִימָה לְפָנֶיךָ, דהיינו שלא נשוב עוד לסלה. וכן ביום הכיפורים מבקשים יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שְׁלֵא אַחֲטָא עוד, [ועל כן] מספיקין ומספיקין, כמאמר רז"ל (יומא לה:) הבא לטהר מסייעין אותו, הבא דייקא, מיד שבא. ואי לזאת, גם הסליחה והמחילה היא מיד.

^{לח} ברמב"ן ריש דברים (בפתיחה לספר דברים): הספר הזה ענינו ידוע שהוא משנה תורה, יבאר בו משה רבינו לדור הנכנס בארץ רוב מצות הצריכות לישראל וכו'. ○ וטרם שיתחיל בביאור התורה, התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עונותיהם, פְּמָה יִמְרִיהוּ בַּמִּדְבָּר, וכמה התנהג עמהם הקב"ה במדת הרחמים. וזה להודיע חסדיו עמהם. ועוד שיוכחו בדבריו, שלא יחזרו לקלוקלם, פֶּן יִסְפוּ בְּכָל חַטָּאתָם. ולחזק לבם, בהודיעו אותם כי במדת רחמים יתנהג עמהם לעולם. שלא יאמר אדם, לא נוכל לרשע את הארץ פי אין אדם אשר לא יחטא, ומיד תהיה מדת הדין מתורח כנגדנו ונאבד, ולכן הודיעם משה רבינו כי הקב"ה רחמן מלא רחמים. ○ כי הסליחה והמחילה ממנו יתברך, סיוע ועזר לבני אדם בעבודתו, וכענין שאמר הכותב כי עמך הסליחה למען תנא.

קפ

כבר ביארתי הפסוק בפרשת וילך ואמר ביום ההוא הלא על פי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'. דלכאורה משמע שיתודו על עונתם בזה, ואם כן למה יענשו בהסתרת פנים. וביארתי כי אין זה וידוי, ואסור לומר כן, כי האמת הוא שהקב"ה נמצא אתנו תמיד. ועל זה ממשך הכתוב לסתור דבריהם באומרו ואנכי הסתר אסתיר פני, שאין זה אלא הסתרת פנים, אבל באמת אני נמצא אתכם, והכל בהשגחה מן השמים, אלא שהוא בדרך מוסתר

[ויבאר בהקדם וואס] ס'שטייט אין פרשת וילך [לא, יז-יח] ואמר ביום ההוא הלא על פי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, ואנכי הסתר אסתיר פני [על כל הרעה אשר עשה] כי פנה אל אלהים אחרים.

פרעגט מען די קשיא^ט, אז מ'דאגט [שמצאוני הרעות האלה] על פי אין אלקי בקרבי, איז דאך א וידוי גמורה, פארוואס קומט דערפאר אן עונש [של ואנכי הסתר אסתיר פני וגו']. וואס איז דער פעלער אז מ'זאגט [דאס, והרי] מ'איז דאך מתודה אויף דעם. האב איך געזאגט^ט ניין, [ווייל] מ'טאר דאס נישט זאגן^{מא} [פי אין אלקי בקרבי. ווייל] אז ס'איז טאקע אין אלקי בקרבי, דעמאלטס קען מען דאך נישט קיין תשובה טון, [ווייל] א שליח קען דאך נישט מוחל זיין, אז ס'איז נאר אלעס על ידי שלוחים.

קפא

[המשך ביאור האיד רצת הקב"ה שיהיה על ידי מלאך לחור]

וכמו כן באן בענין שליחות המלאך שאמר הקב"ה, הכוונה היה גם כן שבוראי יהיה גם השראת השכינה וההשגחה נמצא תמיד עם ישראל, אלא שיהיה בדרך מוסתר באופן שאינו מורגש ונראה לכל

דער אמת, נאכן חטא העגל איז נישט מעגליך [על ידי שליח בלבד, נאר] דער בורא פל עולם מוז זיין [מיט אידן].

נאר וואס דען, [ס'איז מיט] א געוואלדיגער הסתר, הסתר בתוך הסתר. די הרגשה איז [באופן אז] מ'האט נישט קיין שום ידיעה, [והיינו כי] מ'האט נישט קיין הרגשה אז דער באשעפער איז צווישן אונז.

קפב

אבער ס'איז דברים ברורים אז דער בורא פל עולם איז [מיט אידן], אפילו ס'איז [דורך] שלוחים, מ'איז נישט זוכה [שיהיה באתגליא. און אזוי ווי] ס'איז געווען א מלאך געווען [אף] בימי יהושע^ז, אבער ס'מוז זיין אזוי [שהבוכ"ע אתנו ושיכנתו שרויה בתוכינו].

^ט באור החיים הק' [וילך לא, יח]: ואנכי הסתר אסתיר. קשה למה יסתיר פניו אחרי שהתודו את חטאתם ואמרו הלא על פי אין אלקי בקרבי. ואם נותן הכתוב טעם למה שעבר עד עתה שהסתיר פניו מהם, זה אינו צריך לאומרו, כי רואה אני שהטעם שהסתיר הוא לפי שזנו אחרי אלהי נכר, כמו שאמר למעלה. עוד יש להעיר בפסוק למה כפל הסתר אסתיר וכו'.

^מ בדרשת ראש השנה תשי"ד [בדברי יואל אות לו, ולשון קדשו קונטרס קסא], הושענא רבה תשי"ב [בדברי יואל להור"ר אות ז], הושענא רבה תשט"ז [אצל למענץ בוראני], הושענא רבה תשכ"ב [לשון קדשו קונטרס רנה, אות כו-כח], ושמות תורה תשכ"ב [בדברי יואל לשמח"ת אות כז].

ועיין בספורנו [וילך שם] כעין סגנון זה בביאור הפסוק, לפי דרכו.

^{מא} דלא יאות לומר וידוי בלשון הזה, דבאם אין בחינת אלקי בקרבי, הרי אין הוידוי מועיל כלום, שהרי אי אפשר להיות מחילת עונות כי אם על ידי הכוורא יתברך לבדו, וכמו שכתב רש"י בפסוק פי לא ישא לפשעכם, דלא מלאך ולא שליח יכול למחול אלא השי"ת לבדו. וזו מנעתי מה שאמר ביום ההוא פי אין אלקי בקרבי, זה עצמו הוא רק מחמת ההסתר, שעבור זה נרגש לאדם כן, אבל הכתוב אומר על זה ואנכי הסתר אסתיר פני, דבה הודיענו שאין האמת כן, אלא תמיד השראת שכינתו ית' אתנו, אמנם הוא רק בבחינת ההסתר, ולכן חסר לנו הידיעה והרגשה בה. [בדרי יואל].

וואָרן אַז נישט, וויאָזוי קומט מען צו סליחה ומחילה וכפָּרה.
נאָר דאָס איז (מיט) אַ געוואלדטיגער הַסְתֵּר.

קפג

אמנם גם באופן זה הוא בשורה קשה לישראל, וכמו שאמרו בירושלמי
דאין לך שעה קשה בעולם כאותה שעה שנאמר בו וְאֵנִי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי

[און] דער ירושלמי זאָגט^{מב} אַין לך שעה קשה מזו, שעה קשה מכולן [איז] ווען
ס'איז געזאָגט געוואָרן דער [פסוק] אֵנִי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי.

דער גרויסער געוואלדטיגער הַסְתֵּר, דאָס איז די שוועריגקייט.

[ווען] מ'ווייסט נישט וואו מ'איז, מ'איז בלינד.

בעוויינט הרבים, אַזוי ווי מ'דערזעט זיך היינט אין די אַלע דורות [אחרונים].

מ'איז בלינד. [און ס'איז] דער געוואלדטיגער הַסְתֵּר, ס'איז אַ גרויסער הַסְתֵּר.

קפד

ובכפל לשון וְאֵנִי 'הַסְתֵּר אֶסְתִּיר' נרמז עומק ההסתרה, עד שזה גופא
שהוא רק הסתרה, הוא נסתה מעיני הבריות ואינו מורגש לבני אדם

ס'איז פאַרהאַנדן אַמאָל [וואָס] מ'ווייסט אַז ס'איז [נאָר] אַ הַסְתֵּר. [אבל ההסתר כפול
באופן וואָס] דער הַסְתֵּר אַליין איז אויכעט בְּהַסְתֵּר, 'ניטאַמאָל דאָס' שפירט מען. [ונרמז
זה בכפל הלשון וְאֵנִי 'הַסְתֵּר אֶסְתִּיר' (דברי יואל)].

בעוויינט הרבים ס'דאַכט זיך חלילה אַז מ'איז אַ פאַרלאָרענער, ס'דאַכט זיך
חלילה אַז מ'איז אַזוי ווי מ'איז, [און] מ'ווייסט זיך נישט וואו [זיך] צו רירן.

קפה

אבל באמית הענין, בודאי תמיד הקב"ה נמצא עם ישראל, אף בתוך גודל ההסתרה, כי בלא זה אי
אפשר לזכות לסליחה ומחילה. וענין ההסתרה הוא רק מה שהשגחתו מסולק מן 'ידעת' ההרגשה

אַבער דער אָמֶת [איז], אין פִּנְימיות [נמצא הקב"ה אתנו תמיד].

און דער אָמֶת איז, דאָס איז נאָר אַזוי [לפי הנדמה לעיני בשר], פון דער יִדְעָה [והרגשת
בני אדם] איז עס מְסוּלָק, [וממילא] 'דאַכט זיך' אַזוי.

אַבער אַליבא דְאָמֶת, איז דער בורא פֿל עולמים צווישן אידן 'פֿסֶדֶר'.

וואָרן ס'איז נישט פאַרהאַנדן אַנדערש, ס'קען גאָרנישט אַנדערש זיין.

קפו

ישוב קושיא בד

ועל זה ביקש משה רבינו וְאֵתָה לֹא 'הוֹדַעְתִּי' וגו', דאף כשבנגלה יהיה על ידי מלאך, והשגחת ה' יהיה בדרך העלם
והסתה, מכל מקום לא יהיה זאת באופן שיחסר זאת מן 'הידעת' וההרגשה של ישראל, והיינו שלא יהיה הסתרה
כפולה עד שלא ירגישו אף זאת שהוא רק הסתרה. ועל זה השיב לו הקב"ה למלא שאלתו, ואמר לו פָּנַי יִלְכוּ

[נאָר] וואָס דען, מִשֶּׁה רַבִּינוּ הָאֵט [אַבער] געזאָגט, איך ווייס גאַנץ גוט [כי אפילו] דו
שיקסט אַ מִלָּאָךְ, [אמנם] בְּהַסְתֵּר איז דער בורא כל עולמים [אַליין] דאָ, [ווייל] ס'איז דאָךְ
נישט מעגליך אַנדערש.

^{מב} בירושלמי סנהדרין (דף נא.): רבי יעקב בר אבבי בשם ר' אחא מייתי לה מן הדא, וְחִפְתִּי לָהּ 'הַמְסְתִּיר פָּנַי
מִבֵּית יַעֲקֹב וְקָנִיתִי לוֹ (ישעי' ח, יז). אין לך שעה קשה בעולם, מאותה שעה שאמר לו הקב"ה למשה (וילך לא, יח)
וְאֵנִי הַסְתֵּר אֶסְתִּיר פָּנַי בְּיוֹם הַהוּא. [ואף] מאותה השעה וְקָנִיתִי לוֹ, שאמר לו בסיני (וילך שם, כא) כִּי לֹא תִשָּׁכַח
מִי יִרְעוּ.

נָאָר וואָס דען, אַז ס'איז נישטאָ קיין שום 'ידיעה' דערפון, דאָס איז שוין נישט גוט.

מ'דאַרף האָבן אַ ידיעה, מ'דאַרף וויסן דערפון.
אַז מ'ווייטט דעם אָמת, אַז דער בוראָ פֿל עולמים [שורה בתוכינו], און מ'איז דבוק אין באַשעפער, איז אלעס גוט.

נאָר מ'דאַרף האָבן די ידיעה, אַז מ'זאָל 'נישט זאָגן' פֿי אין אַלקי בקרבי, [נאָר] מ'זאָל וויסן כאַטש דעם אַנכי הסתר אסתירמג.

קפז

אַז מ'ווייטט דאָס כאַטש.

מ'ווייטט אַז דער בוראָ פֿל עולמים איז צווישן אונז. און ס'טוט זיך נישט גארנישט קיין רגע, קיין תנועה קלה טוט זיך נישט, אָן השגחת הבורא.
[מ'ווייטט] אַז דער בוראָ פֿל עולמים איז צופה ומביט, און גיט אַכטונג, אויף יעדן איד.

אַז מ'ווייטט פון דעם כאַטש, און מ'רירט זיך נישט אָן דעם, ממילא איז שוין דאָ אַ הרגשה [שהקב"ה משיג עלינו ונמצא בתוכינו].

קפח

משה רבינו האָט געזאָגט ואתה לא 'הודעתני', ס'איז נישטאָ קיין ידיעה.
איך ווייס דו שיקס אַ מלאָך, נאָר וואָס דען דו וועסט אַלץ מיטגיין, אָבער אָן ידיעה איז נישט גוט.
איך וויל זאָלסט ..^{מז} זיין ניכר ונרגש בידיעה שלימה, שאתה בתוכינו].

^{מב} ועיין בתולדות יעקב יוסף (ריש פרשת בראשית): דשמעתי ממורי זלה"ה [הבעל שם טוב], שאם ידע האדם שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, אין זה הסתרה, כי נתפרדו כל פועלי און. וזה שאמר ואנכי הסתר אסתיר פני מהם, רוצה לומר שיסתיר מהם שלא ידעו שהקב"ה שם בהסתרה זו וכו', ודפח"ח וכו'. ואחר שידע אדם כלל זה, שהוא כלל גדול שאין שום מסך מבידל בינו לבין אלקיו בשעת תורה ותפלה, גם שיעלו לפניו כמה מחשבות זרות שהם לבושיין וכסויין שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, מכל מקום אחר שידע אדם שהקדוש ברוך הוא מסתתר שם, אין זה הסתרה.

ועיין בדגל מחנה אפרים (פרשת וילך): ואנכי הסתר אסתיר פני. והוא לכאורה תמיהה גדולה, איך אפשר שהקב"ה יסתיר פניו מישראל חלילה, ואיך יהיה להם חיות ותקומה, כי זה כל חיותם של ישראל עם קרובו שנקראים בנים למקום (שבת לא.). אך הדנה המשל הוא למלך שעשה כמה מחיצות באחיות עינים לפני היכלו, שלא יוכלו ליכנס אליו, ונסתתר שם ועשה חומות ואש ונהרות באחיות עינים, הכל לפני בניו. והנה מי שהיה חכם, נתן לב לדבר איך אפשר שאביו הרחמן לא יתרצה להראות פניו לבניו ידידיו, אין זה כי אם אחיות עינים, והאב רוצה לנסות אם ישתדל הבן לבא אליו, ובאמת אין שום הסתרה. והנה מיד כשמסר לנפשו לילך בנהר, נסתר אחיות עינים ועבר בו, וכן בכל המחיצות, עד שבא להיכל המלך. ויש טיפוש שירא להתחיל לעבור המחיצות, ויש שעובר המים וחוזר מפני החומות ומפני האש, והנמשל ידוע. • והנה מי שמורס נפשו ועובר בכל המחיצות ודוחק עצמו עד שבא אל המלך, אז יבא למעלה יותר גדולה מקודם. והוא (ויגש מו, ד) אנכי ארד עמך, היינו כשתתן לב ותבין שאפילו בירידה יש גם כן אנכי, היינו ההסתרה שנסתתר עצמי ממך היא גם כן לטובתך, אז ואנכי אעלה גם עלה, היינו שתוכה למעלה יתירה, והוא גם עלה והבן. • והוא (וילך שס, ו) ה' ההלך עמך תמיד, הן בירידה והן בעליה, אִז לא ירפך ולא יעזבך, ותרגומו לא ישבקינך ולא ירחקינך, היינו אפילו כשנסתתר לפעמים, מכל מקום לא להרחיק ממך הוא כנ"ל. והוא שמרמו כאן ואנכי הסתר, היינו כשתתן לב להבין שאנכי הוא בהסתרה, אז 'אסתר', על דרך הדסה היא אסתר (מגילה ג.), והדס מספר חיים עם הכולל, והיינו שאז תוכל לאור באור פני מלך חיים, והוא אסתיר את פני וכו'.

^{מד} חסר כאן קצת על הריקארדינג.

קפט

[וכעין שיהיה לעתיד] והוא יגאלנו שנית "לעיני" כל ישראל^מ.

[אז] מ'וועט עס זען מיט די אויגן, וועט מען וויסן, מ'וועט דאס שפירן, און מ'וועט האבן א ידיעה.

קצ

[ואמרו במשנה]^מ חֲבֵה יְתֵרָה [נודעת' להם, ופירושו המפרשים]^מ דאָס איז פאר א חֲבֵה יְתֵרָה, - [שטייט] נאָכאמאל א משנה, - אז 'נודעת' להם שנתן להם כלי חמדה. די ידיעה איז נאך מער [חיבה] פון דער גוף ה'זאך, די ידיעה אליין דעם מאכט אלעס.

קצא

[ולזה ביקש משה, אז] דער בורא כל עולמים זאל העלפן מ'זאל דאס אמת'דיג וויסן, מ'זאל דאס אמת'דיג זען, מ'זאל טאקע זיין 'דערביי'מח.

קצב

דאָס איז וואָס מ'ש' רבינו האָט געזאָגט פארן בורא כל עולמים ואתה לא 'הודעתני', איך ווייס אלדינגס, אז דו שיקסט א שְׁלִיחַ, און דו וועסט אויך זיין דארטן, אָבער ס'איז אן ידיעה. דאָס האָט ער געזאָגט לא 'הודעתני'.

[וזה שפירש"י אין אני חפץ בזה], מיט דעם בין איך נישט צופרידן.

און ער האָט גע'פועל'ט [בתפלתו, אז] ס'איז געווען פני ילכו והנחתו לך^{מט}.

^מ מלשון קדושת כתר: הוא מלכנו הוא מושיענו, והוא יושיענו ויגאלנו שנית לעיני כל חי לאמר.

^מ במשנה דאבות (ג, יד): חֲבִיב אֲדָם שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם, חֲבֵה יְתֵרָה נודעת לו שֶׁנִּבְרָא בְצֶלֶם, שְׁנֵאמַר (נח ט, ו) כִּי בְצֶלֶם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם. חֲבִיבֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּבְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם, חֲבֵה יְתֵרָה נודעת לָהֶם שֶׁנִּבְרָאוּ בְּנִים לְמִקּוֹם, שְׁנֵאמַר (ראה יד, א) בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם. חֲבִיבֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה, חֲבֵה יְתֵרָה נודעת לָהֶם שֶׁנָּתַן לָהֶם כְּלֵי חֲמֻדָּה שְׁבוּ בְּבֵרָא הַעוֹלָם, שְׁנֵאמַר (משלי ד, ב) כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אֶל תַּעֲזוּבוּ.

^מ בפירוש המשניות להרמב"ם (שם): שההודעה מה שהטיבו לו שיעור הטובה, היא הטבה אחרת. כי פעמים שיגמול אדם טובה לאיש מבני אדם על דרך רחמנות, ולא יודיעהו שיעור מה שעשה עמו, מפני שהוא נבזה בעיניו.

וביתר ביאור בפירוש הברטנורא (שם): רמב"ם פירש, חבה יתירה הראה הקב"ה לאדם, שהודיעו ואמר לו ראה שבראתיך בצלם. שהמטיב לחבירו ומודיעו הטובה שעשה עמו, מראה חבה יתירה יותר משאילו הטיב עמו ואינו חשוב בעיניו להודיעו הטובה שעשה עמו. ויש לפרש וכו'.

^מ וז"ל רבינו בדרשת הושענא רבה תשכ"ב [לשון קדשו רנה, אות לא]: וואָס קאָן איך ענק זאָגן, אחי ורעי! מ'זעמיר אלע אינאיינעם 'פארצווייפלטע' מענטשן, אוי וויי! מ'קוק מיר ארויס אויף א ישועה, און מ'ווייסט נישט וויאזוי צוצוקומען. [אָבער] אזויפיל קאָן איך ענק זאָגן: - עפעס אנדערש ווייס איך גאָרנישט. - דאָס זאָג איך אייך 'זיכער', אן הקטחה גמורה! מ'זאל וויסן: השם יתברך איז דאָ צווישן אונז! אין 'דעם' בית המדרש! ○ [נאָך] לאָמיר זיך בעטן, [און] שרייען געוואָלד: הייליגער טאטע! 'ענטדעק' דיר פאר אונז! לאָמיר דיר זען! ○ מ'ווייסט מיר דעם אָמת, אז הקדוש ברוך הוא איז צווישן אונז. נאָר זייער פארשטעלט, די ערשטע בִּקְשָׁה איז דעם, לאָמיר שרייען געוואָלד: הייליגער טאטע! ענטדעק דיר פאר אונז! לאָמיר דיר 'זען'! לאָמיר דאָס 'שפירן'! ווען דו זאָלסט דיר נישט אזוי 'באהאלטן' פון אונז, וועל מיר אודאי תשובה טון! וועל מיר זיך אויסבעטן אלעס גוטס! א ישועה פאר השם יתברך, און א ישועה פארן כלל יִשְׂרָאֵל.

^מ ורעין בס"ג שבת חוה"מ פסח תשכ"ז [לשון קדשו רצח, ח"א] שחזור שם רבינו על הדרוש שאמר בכאן בפסוקים אלו. ועל פי זה הוסיף שם לתת טעם על מה שקורין פסוקים אלו בשבת חול המועד, ולא בשאר ימי חול המועד, עד שמהפכין עבור זה סדר סימני הקריאות של חוה"מ פסח הנוכח גמרא, כדי לקרות זאת דייקא בשבת. עיי"ש כל הענין.

קצנ
ישוב קושיא במ

ותשובת הקב"ה היתה מקודם על הדורות שנכנסו לארץ. אמנם אחר כך שוב התפלל משה גם על שאר הדורות, שגם אז לא יהיה הסתרה כפולה כל כך, ולזה שוב אמר **אם אין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ**

געזאָגט האָט ער [אַבער] 'ווייטער' מתפלל געווען [אם אין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ, ווייל] ער האָט דאָךְ געוואוסט ס'וועט אַמאָל זיין [בכל אופן על ידי מלאך], שפעטער [אפילו] בימי יְהוֹשֻעַ איז שוין ווייטער געווען אַ מַלְאָךְ, [ולכן] האָט ער מִתְפַּלֵּל געווען אויף ווייטער, [אַז] אפילו ווען נישט [על ידי הקב"ה בעצמו רק על ידי שליח, אַבער] ס'זאָל 'דאָךְ' זיין [השראת שכנתו יתברך בישראל כדי] ס'זאָל 'אויסהאַלטן' נאָך ער סוף כל הדורות. איבערדעם [האָט ער געזאָגט] **אם אין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ**, זאָלסטו מיך גאַרנישט פירן [לארץ ישראל].

קצר

ורמו עוד באומרו אֶל 'תַּעֲלֵנוּ' מִזֶּה, דהכונה על הכניסה לארץ ישראל שנקרא בפסוקים בלשון עלייה, וכמו שדרשו מזה דארץ ישראל גבוה מכל הארצות. לרמוז גם כזה עד סוף כל הדורות, כי בלי השגחת ה' והדריעה ודביקות בו יתברך, אין לנו מה לעלות לארץ ישראל, כי אין בזה שום טובה, מבלי דביקות בה' ובתורתו

לְאָמִיר זַען [ובביאור בקשת אם אין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה].

עפעס איז מְרומָז נאָך אין דעם אויך, קען זיין.

[דהנה כתיב] 'עָלוּ' זֶה בְּנֶגֶב (שליח ג, יז), [ואמרו חכז"ל]²³ מכאן שארץ ישראל גבוה מכל הארצות [קידושין טו, א] אַז נישט זאָגט מען נישט [לשון] 'עָלוּ', עָלוּ זאָגט מען נאָר אַז מ'גייט אויפן העכסטן פלאץ, פון דאָנעט איז [עס] געדרינגען ווייל ס'שטייט עָלוּ. [וכמו כן בקשת] אֶל 'תַּעֲלֵנוּ' איז טייטש קיין אַרְץ יִשְׂרָאֵל, אַז נישט איז דאָךְ נישט [קיין לשון] עָלוּ.

קצה

האָט מִשֶּׁה רַבִּינוּ געזאָגט, ער האָט געוויזן, [כי] אַז [ס'איז] נישט מיטן באַשעפער, טאָר מען נישט גיין [קיין אַרְץ יִשְׂרָאֵל].
אם אין פְּנִיָּה הַלְכִים אֶל תַּעֲלֵנוּ.

איך ווייס, דו ווילסט אונז אַרויפברענגען אַל אַרְץ זְבֹת חֶלֶב [וּדְבָשׁ]²⁴, דו ווילסט אונז פירן קיין אַרְץ יִשְׂרָאֵל, [אַבער] 'אַן דיר' גיי מיר נישט, בלייבט מען אין די מִדְבָּר באַדיי.

²³ כמבואר בספר יהושע (סוף פרק ה). וכמו שכתב הרמב"ן בפרשת משפטים (כג, ג) שאז נתקיים דיבור ה' שאמר לו למשה הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ, עיי"ש. ואיתא בתנחומא (משפטים סימן יח) שאמר לו המלאך ליהושע עֲתָה בָאתִי (יהושע שם), אֲנִי הוּא שְׂבָאִתִּי בִימֵי מֹשֶׁה רַבֵּךְ ודחה אותי ולא רצה שאלך עמו, ועתה באתי, עיי"ש. [ועיין בגמרא עירובין (סג) ומגילה (ג) וסנהדרין (מד)].

²⁴ נא שיהיה לנו 'קיום' והעמדה.

²⁵ במדרש תנאים (האוינו לב, יא): 'יִרְכְּבֶהוּ עַל בִּמְתֵי אֶרֶץ, זו ארץ ישראל שהיא גבוהה מכל הארצות, שנאמר (שלה יג, ל) 'עָלָה נַעֲלָה' יִרְשְׁנוּ אֶתָּה, 'עָלוּ' זֶה בְּנֶגֶב (שם, יז), 'יִרְעָלוּ' בְּנֶגֶב (שם, כב) 'יִרְעָלוּ' מִמְצָרִים (ויגש מה, כד). ועיין בגמרא קידושין (דף טז): דתניא, 'וְקָמַת וְעָלִיתָ אֶל הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ (דברים יז, ח), מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות. בשלמא בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל [נדשמעת מינה, דהא בארץ ישראל (גופה) משתעי קרא], היינו דכתיב (שם) דְּבָרֵי רִיבְתָּ בִשְׁעָרָיִךְ וְקָמַת וְעָלִיתָ [מכאן שהמקדש גבוה מכל ארץ ישראל, דכל צדדיה סָתַם וכתב וְעָלִיתָ]. אלא ארץ ישראל גבוה מכל ארצות מנלן, דכתיב (ירמ' כג, ח-ח) לֹכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֹאֵם ה' וְלֹא יֵאמָר עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם, כִּי אִם חֵי ה' אֲשֶׁר הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צֹפֶן [דהיינו בבל] וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחָתִים שָׁם [וכתיב] אֲשֶׁר הָעֵלָה].

[ווייל] אָנעם באַשעפער, טאָר מען נישט גיין אין ערגעץ !

מ'מוז זען, מ'מוז וויסן אַז מ'גייט מ'מיטן בורא פֿל עולמים !

מ'מוז זען אַז מ'איז דבוק אין די תורה הקדושה !

מ'רירט זיך נישט קיין תנועה קלה, אָנעם רצון הבורא פֿרוץ הוא !

[און נאָר אַז מ'האַט] מיט מסירת נפש פֿאַר די תורה הקדושה, און פֿאַר אידישקייט !

מ'איז פֿסדר מ'מיטן באַשעפער !

[אַבער] אַז נישט [איז] אַל תעלנו מזה, [נאָר] ליבער זאָל מען בלייבן אין די מדבר.

קצו

[וזה שאמר] אַם אין פֿניך הלכים, איז אַל תעלנו מזה.

האַט ער דאָ מרמז געווען [על כל הדורות].

דאָס איז אַ פֿקשה [אויף] עד סוף כל הדורות.

דאָס איז עס.

קצו

ישוב קושיא לו – מדברי יואל

ודברי התרגום מבוארים היטב, כי גם במאמר ה' מתחילה ה' מורכב ב' ענינים,

שיסלק כבודו וישלח מלאך, אבל בהסתר יהיה גם הקב"ה בעצמו אתנו

[ולדרכנו יוכן גם דברי התרגום יונתן שכתב אַרום לִית אַפְשֵׁר שְׁאִיסִלַק שְׂכִינַת יְקָרִי מִבְּיַחוֹן]

פֿרם לֹא יִהְיֶה יְקָרִי שְׂרִי פֿמְדוֹר מְשִׁיחָבֹן, ואין בזה שני דברים הפכיים ותרתו דסתרי, אלא שמפרש דגם

מתחילה כשאמר לו הקב"ה וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ, הבטיח לו השי"ת שיהיה שכינת כבודו ית' אתנו, אלא

שיהיה זה בהסתר. וזה שמפרש בתרגום יונתן שלא יסתלק לגמרי, אבל לא יהיה עמכון באתגליא].

קצח

ישוב קושיא לה, וקושיא לג – מדברי יואל

ולכן כן אין סתירה כל כך בין פירש התרגום ופירוש רש"י, כי שניהם אמת, אלא שזה בנגלה וזה בהעלם

[וגם דברי התרגום אונקלוס מתפרש בדרך זה, מה שמפרש אַרִי לֹא אִסְלַק שְׂכִינַתִּי מִבְּיַחֲךָ, דרצה

לומר שלא תהא מסולקת חס ושלום לגמרי, אלא שיהיה בהסתר]י.

קצט

ישוב קושיא לד – מדברי יואל

וכן מובן אף לפי התרגום מה שנאמר 'בְּקִרְבְּךָ', כי לכל הפירושים נרמזו שני ההפכיים ביחד, כי שניהם אמת

[וגם אתי שפיר מה שאמר הכתוב פִּי לֹא אֶעֱלֶה 'בְּקִרְבְּךָ', דלכאורה לפי דברי התרגום היה לו לומר

פִּי לֹא אֶעֱלֶה 'מִקִּרְבְּךָ'. אבל לדרכנו הכוונה שאמר לו הקב"ה לא אסלק שכינתי אבל יהיה בהסתר,

ולכוונה זו אמר 'בְּקִרְבְּךָ'.

אבל משה רבינו ע"ה לא הסכים שיהא שכינתו יתברך בתוכינו בהסתר גמור, ועל כן ביקש עוד

ואמר אַם אין פֿנִיךָ הִלְכִים גַּם באתגליא, אַל תעלנו מזה. ובוה יתבאר כל הענין]. (דברי יואל).

²² וכמו שנאמר לעיל מיניה (לג, ב) וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשִׁיתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרָזִי הַחַי וְהַבּוֹסִי, אַל אֶרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ וְגו'.

²³ ונמצא שאין בזה סתירה להמשך הפסוקים (עיי' קושיא לה). וגם מיושב גם כן שאין זה סתירה לפירושו של רש"י, ולא נטה כאן רש"י מפירושו התרגום (עיי' קושיא לג). כי שני הפירושים צדקו יחדיו, וכמפורש שניהם בתרגום יונתן, וכמו שביארנו דבריו.

ר"ז

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עולָמים זאָל העלפֿן :

מ'זאָל מיר זיין דבוק טאַקע, אין באַשעפֿער.

ס'זאָל נַתְגַּלָּה ווערן דער פֿון דער יִדְיעָה וואָס ער האָט [דערויף] מַתְפַּלֵּל געווען פֿאַר אידן [באומרו] לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עָמִי, מ'זאָל וויסן די יִדְיעָה.

און דער בורא פֿל עולָמים זאָל העלפֿן טאַקע :

מ'זאָל מיר געהאַלפֿן ווערן מיט אַ יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.

מ'זאָל מיר דבוק זיין אין בורא פֿל עולָמים.

מ'זאָל מיר די זכֿיה האָבן, צו טון דעם רַצוֹן הַבוֹרָא בְּרוּךְ הוּא.

מ'זאָל מיר זוכֿה זיין צו זען בְּמַהֲרָה יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל, די אָמֶת'דיגע יְשׁוּעָה, ווען

אידן וועלן געהאַלפֿן ווערן.

[און] מ'זאָל מיר זוכֿה זיין, צו זיין צווישן די 'געהאַלפֿענע'.

מ'זאָל מיר נאָך זוכֿה זיין צו זען הַתְּרוּמָמוֹת קֶרֶן הַתּוֹרָה ויִשְׂרָאֵל, און הַתְּגָלוֹת

כְּבוֹד שְׁמַיִם עָלֵינוּ, בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן.

